

Fra Krig og Fred

Dansk Militærhistorisk Kommissions Tidsskrift
Nummer 2019

Artikel:

Forsvaret af Amager 1914-1918. Københavns Befæstnings glemte front på Amager.

Forfatter:©

Christian Aagaard
Museum Amager

Søgeord:

Amager, 1. Verdenskrig, Københavns Befæstning,
Sydfronten

Resumé:

Da Københavns nye befæstning blev bygget i 1880-1890erne, blev de planlagte værker midt på Amager, dvs. forsvarsværkernes "Sydfront", ikke anlagt på grund af lav prioritering og manglende penge. Derfor måtte man dels bevare Christianshavns Vold som en del af befæstningen i syd, dels planlægge anlæggelsen af en feltbefæstet stilling på tværs af øen i den linje, hvor de to permanente værker skulle have ligget. Muligheden for at lægge forsvaret på øens sydkyst blev afvist med det argument, at et forsvar her ville kræve flere tropper, end Hæren kunne afse til Sydfronten. Med udgangspunkt i 1909-forsvarslovene begyndte man dog allerede før krigen at anlægge kystforter på Sydamer. De skulle fremrykke Københavns forsvar mod søsiden, og den feltbefæstede stilling på tværs af øen, der blev anlagt af Sikringsstyrken fra august 1914 blev da også rykket frem til Dragør i øst. Artiklen beskriver, hvordan udviklingen i trusselsopfattelsen og den fortsatte udvikling af kystforsvarsværkerne på sydkysten af Amager kom til at betyde, at forsvarets hovedindsats på øen på trods af de fortsat begrænsede rådige styrker endte med at blive placeret her.

Forsvaret af Amager 1914-1918

Københavns Befæstnings glemte front på Amager

Den danske hær og flåde forberedte sig før og under Første Verdenskrig på muligheden af, at hovedstaden kunne blive udsat for et kupangreb ved krigens start eller andre typer af angreb senere i krigen med det formål at tvinge Danmark til at vælge side, så angriberen frit kunne anvende dansk land- og søterritorium i kampen om anvendelsen af stræderne. Til at møde denne trussel havde man Vestfronten og Nordfrontens permanente fæstningsværker og til sikring af byen mod søsiden var man ved krigsudbruddet ved at ud- og nybygge kystartilleriets faste værker. Fra starten af august 1914 blev disse værker bemanded med artillerister til betjening af skytset og infanterister til sikring af dette, de faste værker blev suppleret med omfattende feltbefæstninger, og forsvaret mod søsiden blev forstærket dels med søminefelter nord for Middelgrundsfortet og i Køge Bugt, dels med færdiggørelsen af de nye kyst- og søbefæstninger ved København, der var blevet iværksat i overensstemmelse med 1909-forsvarslovene.

Sikringen af byen omfattede også et forsvar mod et angreb på hovedstaden fra Amager: Sydfronten. Man havde under planlægningen af byggeriet af Københavns nye befæstning omkring 1890 planlagt at basere hovedforsvaret her på to faste batteriværker midt på øen svarende til de mindre værker på Nordfronten, men det var et af de steder, der var blevet efterladt som et "hul", da anlæggesarbejderne gik i stå i begyndelsen af 1890'erne efter at den politiske vilje og pengene var forbrugt. Det var en af de opgaver, der måtte løses af sikringsstyrken med feltbefæstninger i 1914 og senere tilpasses den forbedring af forsvarsmulighederne på øen, der opstod med færdiggørelsen af kystartilleriets 1909-besluttede værker på Sydamager midt i krigen.

Indtil man fik etableret en ny, fremskudt linje på Sydamager, måtte Christianshavns Vold bevares som en del af Sydfronten befæstningsværker, dette på trods af, at det eneste skyts man ville kunne afse til forsvaret af de forfaldne befæstningsværker, var stærkt forældede opriflede 4-punds forladekanoner. Rådigheden over mere moderne skyts var så begrænset ved fronten, at man i sommeren 1915 bad om flere af de gamle kanoner. De skulle ikke alene anvendes til etablering af skin-

Da krigen startede, var det eneste etablerede fæstningsværk på Sydfronten Christianshavns Vold. På trods af, at volden var forfalden – her billede af volden ca. 1916 fra Torvegade mod syd mod Panterens Bastion -- indgik den i Sydfronten indtil det fremskudte forsvar på Amagers sydkyst blev klart i 1916. (Foto: Københavns Bymuseum)

batterier, men eventuelt også som feltartilleri til støtte for fodfolkets bevægelige kamp.¹

De feltbefæstningsarbejder på Sydamagers kyst, der kom til at overflødiggøre afhængigheden af Christianhavns Vold efter 1916, fandt sted gennem indsats af tusindvis af de indkaldte værnepligtige samtidig med at Tunestillingen blev bygget på den anden side af Køge Bugt på Sjælland, men har ikke fået den samme opmærksomhed fra historikerside. Formålet med denne artikel er at rette op på dette forhold. Som det vil blive vist var det den samme opfattelse af en trussel fra Køge Bugt, som drev udbygningen af forsvaret i Tunestillingens flanke mod Køge Bugt fra foråret 1916, der også påvirkede udviklingen af Sydfronten.

Artiklen vil for at supplere den hidtidige behandling af Københavns Befæstning og dennes historie under Første Verdenskrig sætte fokus på forholdene omkring stillingerne på Amager, klarlægge motivationen bag feltbefæstningerne, og

1 RA, Frontkommandoen på Sydfronten, Indkomne skrivelser, Pk. 1, Arméartillerikommandoen A.K. m.82 af 9-6-1915 til Frontkommandoen paa Sydfronten; 4' Artilleribataillon Nr. 654 af 14-6-1915 til Sydfronten; Frontingeniøren paa Sydfronten, Fortroligt No. 216 af 13-7-1915 til Sydfrontkommandoen.

få etableret den nøjagtige kronologi for udviklingen på Sydfronten. Derudover bliver det undersøgt, hvordan stillingerne udviklede sig og ikke mindst hvorfor man halvvejs i verdenskrigen valgte at foretage en drastisk udbygning af forsvarsværkerne. Helt centralt står spørgsmålet om hvorfor man ved krigsudbruddet i 1914 kun opførte et feltbefæstet hovedforsvarsanlæg på tværs af Amager på tvangsudskrevet landbrugsjord og så et år senere, valgte helt grundlæggende at revidere denne beslutning og etablere en ny forsvarslinje helt ude langs Amagers sydkyst. Historien om Sydfronten gives dybde og detalje.

Fremstillingen agter så vidt som muligt at gå kronologisk til værks, således at der kan etableres et overblik over både befæstningsarbejderne og den militærfaglige argumentation bag disse. Der vil forekomme enkelte gentagelser og overlappning, hvor udviklingen på forskellige, centrale områder sker sideløbende.

Artiklen dækker det geografiske område, der hører under Museum Amagers daglige virke (Dragør og Tårnby Kommune). Fokus er på de under Første Verdenskrig udførte foranstaltninger på især de feltbefæstede stillinger på Amager. Disse hørte som nævnt under "Sydfronten", men de havde, af oplagte grunde, tæt forbindelse til eksempelvis Kongelunds batteri og Dragørfort, der ganske vist hørte under "Søfronten", men på grund af samarbejdet med og ved Sydfronten, også efterlod sig spor i det behandlede kildemateriale. Artiklen går således ud over en organisatorisk begrænsning til Sydfronten og dækker de sammenhængende forløb på hele øen. Amagers geografi, med øens naturlige landskabsafgrænsninger (Øresund og Køge Bugt), gør dette naturligt.

Tidligere behandling af emnet og kilderne

I litteraturen om forsvarsværkerne omkring København under Første Verdenskrig har interessen hidtil koncentreret sig om Vestvolden vest for København, Nordfronten og den omfattende Tunestilling mellem Køge Bugt og Roskilde Fjord. Det er tilfældet med nyere værker af folk som Michael Hesselholt Clemmesen, Peter Thorning Christensen og Ole Louis Frantzen samt de tidligere udgivelser af D.A. (Dietrich Anselmo) Wieth-Knudsen og Anton N. Hvidt. Samlet har de leveret en central del af rammen og fundamentet for undersøgelsen. De mindre stillinger på det sydlige Amager har ikke tidligere været genstand for dybdegående systematisk fremstilling, og behandlingen af dem i litteraturen har derfor tidligere være relativt begrænset. Sydfronten er ganske vist nævnt, men kun i få og korte afsnit. Dette kan meget vel hænge sammen med, at forsvarsværkerne på Amager var af relativt begrænset omfang og at de efter krigen blev hastigt nedlagt og så grundigt fjernet, at der den dag i dag ikke er nævneværdige efterladenskaber at forankre en professionel interesse eller privat fascination ved. En pendant til Vestvoldens massive voldanlæg, Nordfrontens forter og batterier eller sø- og kystfortenes anlæg, er ikke at finde i forbindelse med de feltbefæstede stillinger på Amager. Det gælder selv for de stillinger på øens sydkyst, der støttede og forbandt kystartilleriets faste værker.

Chefen for 4. Ingeniørkompagni, kaptajn Carl Frederik Suhr Schouboe. Han var som ung ingeniørofficer blevet ingeniøruddannet på Hærens Officersskole og havde før krigen gjort tjeneste i den hollandske hær i Ostindien, det nuværende Indonesien. Den særlige udfordring for feltbefæstninger på Amager var, at man på grund af den høje grundvandstand var tvunget til at opbygge skanser i stedet for blot at anvende simple skyttegravsstillinger. Her Schouboe som 48-årig efter krigen. (Foto: Rigsarkivet)

Kildematerialet til undersøgelsen har været korrespondancen mellem Sydfronten med dens artilleri- og ingeniørofficerer og frontens foresatte og støttende myndigheder.² De primære aktører i materialet er således ud over Sydfrontskommandoen selv også Hærens Overkommando i dens rolle som overordnet kommandomyndighed for Københavns Befæstning samt Artillerikommandoen og Ingeniørkommandoen som Overkommandoens faglige myndigheder for hvert deres specialområde. Korrespondancen omfatter forslag, diskussioner, beslutninger, klager og almene kommentarer af bred karakter. Korrespondancen er præget af myndighedernes interesser og deres syn på, hvorledes neutralitetsforsvaret bedst muligt kunne gennemføres, herunder ikke mindst ved en tidligere og større koncentration af den sjællandske hærstyrkes indsats om fæstningen, end det var forudset ved 1909-ordningen

Det overlevende kildemateriale er meget omfattende, langt ud over hvad der var nødvendigt for denne artikels fokus, og arbejdet vil derfor fortsætte på Mu-

2 I forbindelse med det benyttede materiale skal der lyde en stor tak fra forfatteren og Museum Amager til Jan Zibrandtsen, der i første omgang ansporede denne undersøgelse ved at kontakte museet og overdrage det materiale han på hobbyplan havde samlet ind og arbejdet med, og som sidenhen har fungeret som udgangspunkt og inspiration for den videre undersøgelse.

seum Amager med det formål at søge at belyse de lokalhistoriske forhold ved fronten på Amagers historie, herunder forholdet mellem Sydfrontskommandoen, dens enheder og de lokale civile myndigheder og de civile indkvarteringssteder på Amager.

Karakteren af Sydfrontens arkiv gør, at det er klart, at det var cheferne for kampstøtteenhederne 4. Artilleribattailon og 4. Ingeniørkompagni, der vejledte og drev udviklingen. De var de lokale indflydelsesrige partnere og modspillere for de centrale myndigheder med hensyn til opbygningen af fronten. Det var naturligt, for mens frontcheferne skiftede, og der efter sommeren 1915 i de efterfølgende afgørende måneder ikke var fast tilknyttede fodfolksbataljoner, var støtteenhederne de samme. Af de to chefer var det chefen for ingeniørkompagniet, kaptajn C.F. Schouboe, der tog hovedrollen i sin rolle som "Frontingeniørofficer på Sydfronten". Han blandede sig med klare argumenter og forslag i sager, der lå uden for hans ansvarsområde, såsom frontens taktik og artillerianvendelse.

Forhistorien med opgivelsen af de permanente værker på Midtamager og med fredstidsplanerne for Sydfronten

Etableringen af Københavns Befæstning fandt sted under ministeriet Estrup. Det skete i den såkaldte "provisorietid", fordi anlægsarbejderne og materielanskaffelser blev løbende finansieret ved elleve provisoriske bevillinger. Den første var fra finansårets start den 1. april 1885 og den sidste havde virkning indtil afslutningen af finansåret den 31. marts 1894.³ Fremgangsmåden skyldtes, at regeringen ikke kunne få befæstningen vedtaget i det Venstrekontrollerede Folketing, men kun i Landstinget.⁴

På Amager omfattede fæstningsprojektet oprindeligt to fortanlæg midt på øen (dette var før 1909-beslutningen om anlæg af Dragørfort), et kystbatteri ved Kastrop og et på øens sydspids ved Kongelunden.⁵ Derudover eksisterede der i en periode også et ønske om at etablere et voldanlæg i stil med Vestvolden (en "enceinte") på tværs af Amager. Hverken de to fortanlæg midt på øen eller enceinten blev rent faktisk anlagt,⁶ men planlægningen af fortanlæg midt på Amager nåede langt nok til, at foreningen "*Den frivillige Selvbeskatning til Forsvarets Fremme*" d. 27. marts 1897 valgte at donere et stykke privat indkøbt jord ved Maglebylille, som hæren ville kunne anvende til etablering af et fort i området.⁷ Foreningen havde tidligere blandt andet også påtaget sig finansieringen i forbindelse med bygningen af Garderhøjfortet.

3 Christensen (1996), p. 91.

4 Hvidt (1964), p. 93

5 Jespersen & Christensen (red.) (2012), p. 114.

6 Hvidt (1964), p. 125.

7 Forsvarskommissionen af 1902, Oplysninger om Danmarks nuværende militære Stilling, Beretning, afgiven i Henhold til Kommissionslovens § 2a, til Regering og Rigsdag, Bind II (Den offentlige Del).

Tidligere krigsminister J.J. Bahnson gav i sin redegørelse af 1896 begrundelsen for, at man havde opgivet videre fæstningsbyggeri på Amager: "*med Hensyn til Amager have dog alle sagkyndige, der have udtalt sig, ment at Sandsynligheden for Angreb der paa Grund af Kystens ejendommelige Beskaffenhed var saa ringe, at man godt kunde nøjes med at støtte det mobile Forsvar ved under en Krig improviserede Værker.*"⁸ Amager kunne prioriteres lavt, fordi man (fejlagtigt) ikke opfattede øen som en sandsynlig vej til et angreb på København. Derfor kunne de omfattende feltbefæstninger, der under alle omstændigheder skulle supplere de faste værker, også dække den flade ø.⁹

Da man i 1894 valgte at indstille konstruktionen af Københavns Befæstning, var Generalstaben i 1895 begyndt at fastlægge, hvilke feltbefæstningsanlæg der skulle etableres for at gøre fæstningen forsvarsklar. Man fastlagde herunder en feltbefæstet linje på tværs af Amager, der var tænkt til at ligge umiddelbart syd for Kastrup og med fremskudte stillinger syd for Maglebylille og syd for Tømmerup.¹⁰

Som Bahnson skrev i 1896 om nedprioritering af dele af fæstningsprojektet for at få gennemført resten: "*Jeg besluttede da for Landbefæstningens Vedkommende at gaa bort fra det store, fuldstændige Forslag og nøjes med det, som maatte anses for det mest paatrængende i en nær Fremtid, og som da kunde fuldstændiggøres paa et senere, maaske gunstigere Tidspunkt, eller eventuelt, hvis det blev nødvendigt, suppleres ved Feltbefæstninger, naar Krigen kom.*"¹¹ De to fortanlæg midt på øen blev som nævnt aldrig opført, mens Kastrupbatteri stod klar i 1888. Kongelunds-batteri og Dragørfort indgik først i 1909-loven og nåede først at blive operative midt i Første Verdenskrig. Resten måtte klares af den feltbefæstede linje.¹²

Forsvaret af Amager blev taget op for at blive undersøgt igen af Generalstaben i 1897, på trods af at Bahnson året før mere eller mindre havde afskrevet Amagers kystlinje som landgangssted. Imidlertid var Bahnson som kommanderende general senere på året blevet overbevist om, at man skulle afprøve ved forsøg, i hvilken grad Amagers sydkyst faktisk var sårbar over for et landgangsforsøg. Det krævede en detaljeret og praktisk undersøgelse af kystforhold, vandstand samt omfang og placering af de lokale sandrevler. Det skete blandt andet, fordi det nu blev overvejet at opgive den gamle Christianshavns Vold som forsvarsanlæg, hvilket helt ville blotlægge Amager for forsvarsværker.¹³

En konklusion forelå den 27. juli 1898. Her konkluderedes det, at det ville være muligt for en fjendtlig styrke at landsætte både infanteri og feltartilleri på Amagers sydkyst. Det blev derfor fremhævet, at det både ville være nødvendigt at etablere en fremskudt forsvarslinje på afstand af hovedstaden og at bevare det

8 Bahnson (1896), p. 101.

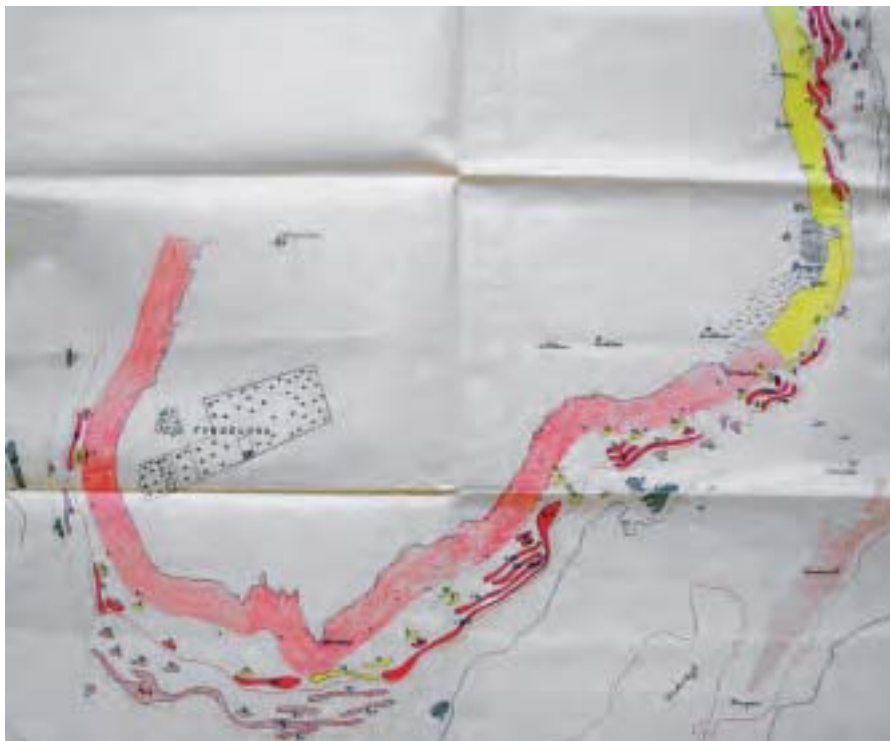
9 Jespersen & Christensen (red.) (2012), p. 116.

10 Clemmesen (2010), p. 55.

11 Bahnson (1896), p. 45.

12 Jespersen & Christensen (red.) (2012), p. 148.

13 Clemmesen (2010), p. 55.

Kort visende resultatet af rekognosceringen i 1897 af landgangsmulighederne på Sydamer. På store dele af kysten blev landgang hæmmet af revler, men ved Dragør var det muligt et komme helt ind, og det samme gjorde sig gældende lige ud for Kongelunden på det sydvestlige hjørne af øen. (Skitse: Rigsarkivet)

forældede, men fortsat fungerende, forsvarsanlæg på Christianshavns Vold. Forsvarslinjen skulle placeres så langt mod syd, at den landsatte fjende blev holdt på en sådan afstand af København, at hovedstaden ikke ville kunne komme under øjeblikkelig beskydning fra det landsatte feltartilleri.¹⁴ I overvejelserne indgik efterretninger om, at Tyskland skulle være i besiddelse af nyt skyts med en rækkevidde på op imod 13 kilometer. Man vurderede imidlertid ikke, på dette tidspunkt, at sådanne artilleripjecer ville kunne være en nævneværdig trussel imod København. Ingeniørgeneral Kofoed mente derfor bredt set ikke, at det var nødvendigt at anlægge nye, mere fremskudte stillinger foran de i forvejen eksisterende permanente anlæg på Københavns Befæstning landfronter.¹⁵

Hæren fastholdt derfor planerne om at anlægge den feltbefæstede stilling midt på Amager relativt tæt på København frem for længere ude mod sydkysten på større afstand af hovedstaden. Det kan hænge sammen med, at undersøgelsen af

¹⁴ Ibid., p. 57.

¹⁵ Thorkilsen (2009), p. 37.

Postkort visende Dragør Havn i vinteren 1905. Billedet er fra den måned, hvor den tyske hær overbeviser kejser Wilhelm I om, at det ville være for risikabelt at kuplandsætte styrker på Sjælland, som ville blive afskåret fra fastlandet ved den britiske ankomst. (Foto: Historisk Arkiv Dragør)

mulighederne for landsætning på kysten kun havde omfattet helt lette feltpjecer og ikke lidt tungere skyts, og at man ikke indarbejdede muligheden af at anvende Dragør Havn efter en kupagtig erobring.

Det var imidlertid netop anvendelse af Dragør til en kupagtig landsætning og fremrykning mod bymidten allerede før danskerne mobiliserede og fik suppleret fæstningen med feltbefæstninger, der var idéen bag den krigsplanlægning mod Danmark, som den tyske hærs generalstab og den tyske marine samarbejdede om at udarbejde, netop samtidig med at de danske landsætningsforsøg blev gennemført. I planerne skulle de mobiliserede soldater af den tyske flåde hindres i at nå fæstningen, og ved en landsætning ved Køge skulle selv de sjællandske værnepligtige hindres i at nå frem. Dødsstødet skulle ske ved landsætningen af et korps på 17.570 mand, 3347 heste og 671 køretøjer og kanoner ved og i Dragør Havn. Det var en styrke, der ikke skulle stoppe for at bombardere byen, men hurtigt marchere ind i den reelt uforsvarede by, samtidig med at den tyske flådes artilleriskibe placerede sig ud for Københavns Havn og truede med at bombardere bymidten med deres tunge skibsartilleri. Planlægningen byggede på den tyske hærs og flådes fælles rekognoscering i sommeren 1892 af den næsten færdige fæstning, hvor dens svagheder blev identificeret, men den egentlige krigsplanlægning var først blevet iværksat efter 1896, som følge af at en krig mod England

blev betragtet som mulig, hvor kontrollen med Danmark ville blive af stor strategisk betydning.¹⁶

Med beslutningen om ikke at fuldføre udbygningen af Københavns Befæstning, og dermed efterlade Amager mere eller mindre blotlagt, havde man efterladt et potentielt fatalt "Hul" i fæstningen, hvor København lå åben for et overraskelsesangreb efterfulgt af en hastig fremrykning imod hovedstaden. Det forværede den afgørende svaghed, der var skabt ved, at fæstningen var næsten ubemandet indtil mobilisering, fordi Danmark ikke opretholdt et forsvarsberedskab i fredstid baseret på en stående styrke.

Opfattelsen af truslen i årene lige før krigen

I L.A. Grønvolds "Forsvarsbogen" fra 1912, der var blevet udarbejdet med støtte af en række officerer¹⁷, blev der opstillet de fire mulige angrebsformer mod Københavns Befæstning.

For det første et "Overfald": angreb med kort varsel fra en fjendtlig styrke på ca. 20.000 mand og med feltskyts med en rækkevidde på op til godt 6900 meter.

For det andet et "Voldsomt angreb": angreb fokuseret på et enkelt punkt udført af en styrke på 60-70.000 mand og med skyts med en rækkevidde på op til godt 7500 meter.

For det tredje "Bombardement": metodisk bombardement af hele byen fra langtrækkende kanoner med en rækkevidde på op til godt 10.000 meter.

For det fjerde "Belejring": en omslutning af København krævende en styrke på 60-70.000 mand udstyret blandt andet med artilleri som angivet under de tre foregående punkter.¹⁸

Man har fra dansk side tydeligvis, ganske kort tid før udbruddet af Første Verdenskrig, ikke regnet med, at en potentiel fjendtlig styrke ville være i besiddelse af et kampafgørende, tungt artilleri med den rækkevidde, som de krigsførende magter i krigsårene skulle komme til at høste erfaringer med langs de europæiske frontlinjer. Dette har uvægerligt reflekteret sig i forsvarsforberedelserne og de dertilhørende vurderinger af, hvilke typer våben man ville kunne komme til at stå over for i en eventuel konfliktsituation. Det er således "overfaldet"; Grønvold fremhæver som værende den største trussel: "*Det er Overfaldet, vi skal frygte, det uventede Overfald, der kan prisgive Byen i Løbet af Timer, thi en Belejring er vi ikke udsat for, da Forberedelserne hertil kræver Maanedes*".¹⁹

16 Clemmesen (2010), pp. 29-34.

17 Bogen refererede til generaltøjmester M.N. Nørresø, der var chef for Hærens Tekniske Korps, og til generalmajor Palle Berthelsen, Chefen for Generalstabens. Af yngre officerer opregnede den bl.a. kaptajn E. Rønning fra Generalstabens, kaptajn O. Bølck fra Officersskolen, premiereløjtnant O.H. Winkel fra Fæstningsartilleriet, premiereløjtnant greve F. Moltke fra Gardehusarregimentet og premiereløjtnant H.C. Ullidtz fra Marinen.

18 Grønvold (1912), pp. 20-21.

19 Grønvold (1912), p. 22.

Her en 1907-skitse visende den feltbefæstede stilling på Amager, før østenden kunne blive "forankret" til Dragørfortet. (Skitse: Rigsarkivet)

Dette var sådan set logisk, da 1909-lovenes mål selv for Venstrepartigrupperne bag ordningen var at skabe et neutralitetsforsvar, der kunne afskrække et kupforsøg eller et skibsbombardement med det formål at tvinge landet ud af neutraliteten, samt sikre, at der ikke var for let adgang til, at fjenden kunne anvende dansk territorium. Der skulle efter venstregruppernes opfattelse absolut ikke søges at skabe et eksistensforsvar, der skulle holde i lang tid ved en stormagtsinvasion. Kupforsvaret skulle sikres ved opbygningen af en sikringsstyrke ved en delvis mobilisering af en del af de værnepligtige allerede under en international krise. Denne styrke skulle kunne skabe en minimumsbemanding til sikring af fæstningens fronter, herunder først og fremmest søfronten. Men man måtte også have klarhed over det varsel, som man ville få, før et "Overfald" eller et "Voldsomt angreb" kunne manifestere sig.

Den danske flåde var derfor i januar 1909 blevet bedt om at komme med en vurdering af, hvor lang tid det ville tage en fjendtlig flådestyrke at landsætte et armékorp på 47.000 soldater, 5.500 heste og 800 køretøjer eller artilleripjecer. Flådens stærkt teoretiske vurdering var, at 1-1½ time efter en tysk flådestyrkes opankring i dansk farvand ville 10.000 mand, 300 ryttere og tre artilleribatterier kunne være landsat, og inden for 12 timer ville hele armékorpset være på dansk jord (17 timer for britiske styrker).²⁰ Denne for forsvaret ekstreme og nok helt urealistisk pessimistiske vurdering betød, at hærordningens forudsætning om et indledende fremskudt neutralitetshævdende kystforsvar forud for en tilbage-

²⁰ Clemmesen (2012), p. 95.

trækning til fæstningen omkring København ikke ville være en mulighed. Hvis flåden havde ret, ville den danske hær ikke kunne nå at erkende faren, træffe beslutningen og endeligt transportere en tilpas stor styrke med jernbane frem til landgangsstedet i tide til at kunne gøre en afgørende forskel. Flåden var dog enig med hæren i, at man med de nye undervandsbåde havde et middel, der ville kunne øge risikoen og problemerne ved en landsætning afgørende, så hærens indsats fik bedre vilkår.²¹

Stedet for en sådan landgang var det næste store spørgsmål. I kølvandet på de mange undersøgelser og vurderinger af fæstningens modstandskraft og størrelsen af landgangstruslen blev der i 1911 udgivet en manual til Københavns Befæstning ("Lærebog om Fæstningsanlæggene i Danmark"), hvori det blev fremhævet, at der for Amagers vedkommende kun var tale om godt 3.000 meter kyststrækning, der var egnet til gennemførelse af en militær landgang. Det drejede sig som allerede nævnt om kyststrækninger umiddelbart nord og syd for Dragør, i Dragør Havn samt ved Kongelunden.²² For så vidt angår Dragør var man altså nu på dansk side nået frem til samme konklusion, som de tyske planlæggere lige før århundredskiftet lagde til grund for deres kupplan mod København. Men de to kystværker, der skulle bygges på Amager under gennemførelsen af 1909-lovene, ville netop blokere for landsætning på Sydamager, ligesom det planlagte batteri på den anden side af Køge Bugt ved Mosede ville vanskeliggøre den anden landsætning, som Tyskland havde planlagt i 1897-98.

En central del af forsvaret af København mod kuplandsætning og bombardement var de planlagte minefelter, der omfattede de faste A-spærringer, der skulle kontrolleres af en søminestation på land, og de forberedte B-spærringer, der skulle placeres ved "bombardementsgrænsen" og derigennem hindre fjendtlige artilleriskibe at komme inden for skudvidde af bymidten. Af disse faste A-spærringer (der på skitsen er grønt skraverede) lå "Dragørspærringen" umiddelbart øst for det kommende fort, der i sin natur også ville hindre eller i hvert tilfælde hæmme en let kuplandsætning i og ved Dragør Havn.

Den planlagte bombardementsspærring i Køge Bugt ville også vanskeliggøre sølandsætninger på Amagers sydkyst og på kysten nord for Køge. Imidlertid betød den rolle i forsvaret, man planlagde at kunne give til den nye, hurtigt voksende styrke af undervandsbåde, at viceadmiralen allerede før krigen besluttede at undlade udlægningen af minefeltet ved Dragør, der vanskeliggjorde undervandsbådenes deployering fra Holmen til Køge Bugt. Derimod udlagde man hurtigt efter indkaldelsen af sikringsstyrken bombardementsspærringen i Køge Bugt, mens man undlod at udlægge den tilsvarende spærring nord for byen, nok fordi også det ville vanskeliggøre den nu planlagte indsættelse af undervandsbådene.²³

21 Clemmesen (2007), p. 74.

22 Lærebog om Fæstningsanlæggene i Danmark (1911), p. 34.

23 RA, Marinestaben 1904-1932 A. Emneordnede sager, 37-2, Minespærringer 1912-1922, Chefen for Matros- og Søminekorpsen, Fortroligt, Løbe-Nr. 283 af 28-3-1912 til Marineministeriet med

Plan fra november 1911 visende de planlagte A(nløbs)-spærringer (grøn skravering), de tilsvarende planlagte B(ombardements)-spærringer samt med røde cirkler skudvinklerne for forternes skyts. (Skitse: Rigsarkivet)

Overvejelser i først halvår af 1914

I foråret 1914 foretog Hæren en ny vurdering af, hvordan den feltbefæstede stilling skulle anlægges i tilfælde af krigsudbrud, og diskuterede detaljerne for forsvarslinjen. Kommandanten i København skrev eksempelvis til chefen for Generalstaben den 31. marts 1914 om placeringen af det såkaldte Raagaardsbatteri. Man ønskede, at det skulle komme til at kunne støtte det noget større Kongelunds-batteri, der var under bygning på Amagers sydvestlige spids. Kongelunds-batteri skulle dække Køge Bugt, men vurderingen var i 1914, at det afsides og isoleret beliggende anlæg ikke var egnet til selvforsvar og derfor behøvede sup-

Fortroligt, *Plan for Ordningen af Københavns Mineforsvar*; Den kommanderende Admiral, Fortroligt, No. 87 af 24-4-1913 til Marineministeriet.

Generalløjtnant Vilhelm Gørtz ville frem til kysten, mens hans fæstningsbykommandant og stedfortræder, generalmajor Immanuel Lembcke, afviste muligheden som mindre god, på grund af at man ikke rådede over den nødvendige fodfolksstyrke til at skabe et sammenhængende forsvar. (Fotos: Rigsarkivet)

plerende dækning. Det var endnu ikke afgjort, om Raagaardsbatteriet skulle indgå i den egentlige feltbefæstede stilling, eller om det eventuelt skulle eksistere som en fremskudt stilling foran denne.²⁴ Raagaardsbatteriet blev i sidste ende aldrig opført.²⁵

Men ud over detaljer som placeringen af et enkelt batteri tyder meget på, at der i starten af 1914 stadig ikke var fuld enighed om placeringen af de feltbefæstede stillinger på Amager. Planerne for en placering midt på øen lå ganske vist klar, men der var allerede fortalere for en mere fremskudt placering af stillingerne. Af en skrivelse fra den 30. april 1914 fra Kommandanten i København, generalmajor Immanuel Lembcke, til "Den designerede Overgeneral", generalløjtnant Jens Vilhelm Charles Gørtz, fremgik det, at Gørtz havde udstedt et direktiv om, at forsvarslinjen på Sydfronten skulle placeres langs kysten, strækkende sig fra Dragør til nord for Kongelunden. En sådan placering af forsvarslinjen fandt Lembcke dybt uhensigtsmæssig og ude af stand til at yde den fornødne modstand imod

24 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion. Pk. A-16, Skrivelse fra Kommandanten i København til Chefen for Generalstaben af 31-3-1914.

25 *Lærebog om fæstningsanlæggene i Danmark* (1911), p. XV.

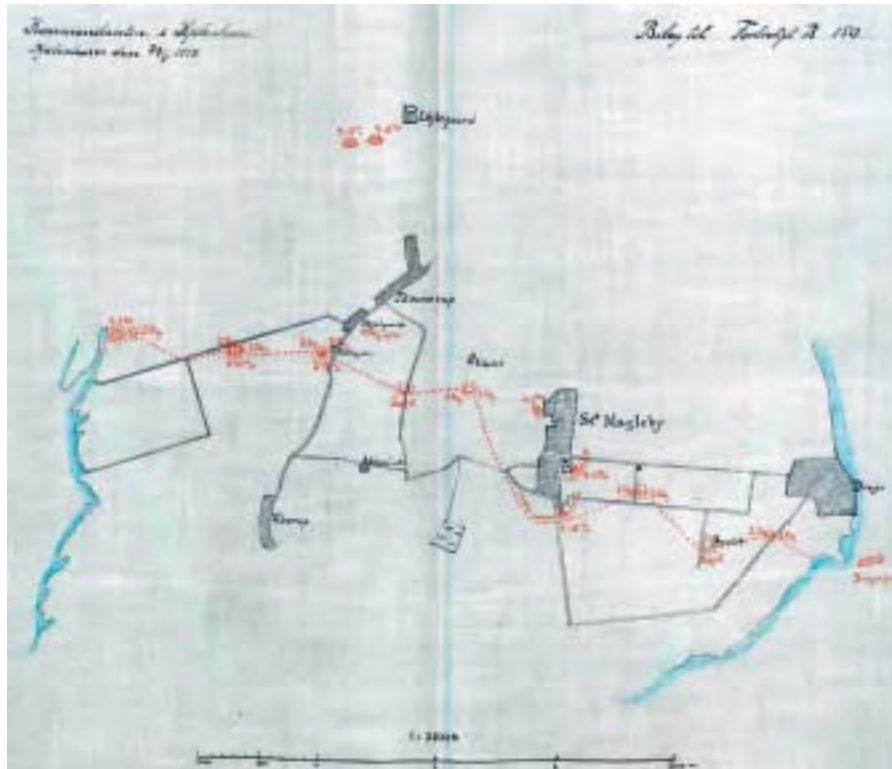
et fjendtligt landgangsforsøg på Amager. Argumenterne imod den tiltænkte placering gik først og fremmest på, at mobiliseringsbestemmelserne kun tildelte Sydfronten to fodfolksbataljoner, svarende til godt 2.000 mand, samt 4. Artilleribataillons batterier. Skulle en så begrænset styrke strækkes ud over så lang en kyststrækning, vurderede Lembcke, at stillingerne ville blive for tyndt besat til at kunne yde den ønskede modstand. Det vurderedes, at det ville kræve det tredobbelte antal enheder at besætte en feltbefæstet kyststilling på tilfredsstillende måde.

Derudover fremhævede Kommandanten, at man ved at møde fjenden ved kysten ville komme til at fratage sig selv muligheden for at bringe forstærkninger frem til stillingerne. Amagers geografi og infrastruktur vurderedes ikke som egnet til hurtige troppeforskydninger, og det ville derfor ikke være praktisk og logistisk muligt at reagere på angrebet og bringe forstærkninger frem i tide. Endte kamphandlingerne med, at de danske fremskudte stillinger blev løbet over ende, var vejen allerede her banet for, at en fjende relativt uhindret kunne rykke faretruende tæt på hovedstaden. Endeligt advaredes der også i skrivelsen imod at overvurdere de permanente forsvarsværker på Amagers rolle og formåen i tilfælde af et landgangsforsøg (Kongelunds batteri og Dragørfort, bevæbnet med henholdsvis 28,5 cm haubits og 35,5 cm kanoner).²⁶

Lembcke gik ud fra, at en invaderende fjende ville have taget højde for anlæggene og derfor *“vil disponere over Midler til at holde Ilden fra Kystværkerne nede indtil det Øjeblik, da det drejer sig om Nærangreb paa selve Værkerne, saaledes at Besætningstropperne i Hovedsagen maa stole paa sig selv, naar Landgangsforsøget skal afslaa”*.²⁷ Generalens anbefaling var derfor, at forsvaret af kystlinjen helt skulle overlades til de permanente kyststillinger og fortanlæg, imens selve den feltbefæstede hovedforsvarslinje blev etableret trukket tilbage fra kysten. Her var vurderingen, at man ville få tids nok varsel om en fjendtlig landgang til at slå alarm, sende bud efter forstærkninger og nå at få dem bragt frem fra fæstningsbyen, inden fjenden nåede de feltbefæstede stillinger i området bag sydkysten. Man anså som nævnt ikke de permanente værker langs kysten for værende stærke nok til at afvise fjenden, men de ville forhåbentligt kunne nå at slå alarm og derefter opholde de fjendtlige styrker, mens forstærkninger blev bragt frem til de feltbefæstede stillinger i den tilbagetrukne forsvarslinje midt på øen. Derudover var en tilbagetrukket feltbefæstet stilling ikke defineret af kystens længde, men kunne etableres i en langt kortere og mere kompakt forsvarslinje, der ville give en mindre spredning af de til rådighed værende styrker, dvs. de to bataljoner og frontens 4. Artilleribataillons mobile skyts. Som det ses på den vedlagte skitse over forslag til placeringen af den primære forsvarslinje og dens feltbefæstede værker, anbefaledes det, at Sydfrontens primære forsvarsstilling blev placeret i

26 Housted (1980), p. 16-20.

27 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-16, – Skrivelse fra Kommandanten i København til Den designerede Overgeneral af 30-4-1914.

Forslag fra foråret 1914 vedrørende etableringen af feltbefæstede stillinger på Sydfronten i tilfælde af et krigsudbrud, efter man fik mulighed for at forankre østenden ved Dragørfort. (Skitse: Rigsarkivet)

en linje på lige over fem kilometer, løbende fra Dragørfort, syd om Dragør, Store Magleby og Tømmerup og ud til Amagers vestkyst til Køge Bugt. En placering syd om de større landsbyer i området blev her foretrukket, så man undgik, at disse faldt i fjendens hænder, og der derfor skulle bruges tid og ressourcer på at tilbageerobre dem.²⁸ Amager var på dette tidspunkt, forud for eftertidens omfattende inddæmnings- og dræningsprojekter, markant mindre end det Amager, vi kender i dag.

Lembckes mål med de feltbefæstede stillinger var således ensidigt at holde fjenden på afstand af København. Han troede ikke på muligheden for at opnå dette ved det indledende landgangsforsøg. Det var således logistiske og styrke-relaterede overvejelser der skulle bestemme placeringen af de feltbefæstede stillinger. Det er klart, at den for Lembcke bestemmende trussel var et "Overfald" forsøgt gennemført via Amager, og at han som andre, der var blevet militært op-

²⁸ Ibid.

draget under kampen om Københavns Befæstning, afviste mulighederne for at kunne opnå noget nyttigt med et indledende kystforsvar, dvs. netop den idé, som var styrende for 1909-forsvarslovene.

Det samlede indtryk, der skal tages med fra diskussionen i første del af 1914, er, at der godt et halvt år før krigsudbruddet fortsat ikke var enighed om gennemførelsen af Sydfrontens bidrag til hovedstadens forsvar mellem den designerede Overgeneral og hans stedfortræder i forsvaret af København.

Krigsudbrud og etableringsfase

Da Første Verdenskrig brød ud, fik man fra dansk side travlt med at få bemanded og klargjort forsvarsværkerne omkring København. Man havde i den danske hær forventet, at et krigsudbrud mellem Europas stormagter ville foranledige et tysk overfald på Danmark med det formål at dække den tyske nordfront.²⁹ Et sådan angreb kom imidlertid aldrig, men da ingen kunne vide dette på forhånd, og for at sikre dansk neutralitet under krigen iværksatte man allerede før krigsudbruddet en indkaldelse af den forberedte sikringsstyrke, og da en krig mellem Tyskland og England et par dage senere blev en realitet, udvidede man drastisk sikringsstyrken ved, hvad der i realitet var en delvis mobilisering af hæren.

Generalløjtnant Jens Vilhelm Charles Gørtz, der som "Overgeneral" blev overordnet chef for hærens sikringsstyrke, havde anmodet om, at man iværksatte en fuld mobilisering og herunder ved særlove lod hæren overtage jernbaner og televæsen samt gav hærens myndigheder ansvaret for ro, orden og retsvæsen i Københavns Befæstning. Men Gørtz' anmodning blev ikke imødekommet. Regeringens argument var, at en fuld mobilisering af Tyskland kunne opfattes som en fjendtlig handling, et signal om, at man forberedte at træde ind i krigen som fjende. Ved kun at gennemføre en delvis mobilisering, som man kunne kalde en forøgelse af sikringsstyrken, undgik man også at skulle iværksætte de særlige bemyndigelseslove. I alt endte man med at indkalde en styrke på 47.000 mand, svarende til ca. 60 % af fuld mobilisering. Med denne styrke kunne hæren både bemane og sikre fæstningens fronter samt opretholde en felthærstyrke foran disse fronter.³⁰

Overkommandoen bemyndigede den 4. august 1914 Arméingeniørkommandoen til at bruge de fornødne midler til at etablere pigtrådsspærringer på fronterne omkring København.³¹ For Sydfrontens vedkommende gjaldt det feltbefæstningen i det, der skulle blive kaldt "Tømmerupstillingen" tværs over Amager fra Øresund til Køge Bugt. De nye stillinger blev etableret med det formål at fungere som forreste forsvarslinje, idet man fortsat medregnede Christianshavns Vold

29 Frantzen og Jespersen (red.) (2010), p. 641.

30 Clemmesen (2007), p. 84.

31 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 1, Skrivelse fra Overkommandoen til Arméingeniørkommandoen af 4-8-1914.

Et af de få billeder af selve de feltbefæstede stillinger på Sydfronten. Her et af 4. Artilleribat-
taillons batterianlæg ved Store Magleby. (Foto: Historisk Arkiv Dragør)

som en aktiv del af Københavns forsvar.³² Ingeniørenhederne med ansvar for at anlægge de feltbefæstede pigtrådsstillinger på tværs af Amager fik tilladelse til at etablere disse på offentlig ejendom samt på privat grund, hvor det kunne lade sig gøre “uden Erstatningskrav af Betydning.”³³ Meget få områder blev unddraget fra inddragelse i anlægsarbejdet, og ingen af disse befandt sig på Sydfronten.

Derudover anmodede man dels om tilladelse til at etablere pigtrådsspærringer hele vejen rundt om Dragør til at styrke forsvaret af Dragørfort, dels om mulighed for at etablere stillinger rundt om Store Magleby og gøre denne til en fremskudt forsvarsstilling foran Tømmerupstillingen. Overkommandoen svarede på anmodningerne den 28. august. Der blev givet tilladelse til at iværksætte etableringen af en fremskudt stilling omkring Store Magleby.³⁴ Den 9. september blev der givet bemyndigelse til at etablere feltbefæstede stillinger omkring både Dragør og Store Magleby.³⁵

32 Klint (1978), p. 32.

33 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 1, Skrivelse fra Overkommandoen til Arméingeniørkommandoen af 4-8-1914.

34 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 1, Skrivelse fra Overkommandoen til Arméingeniørkommandoen af 28-8-1914.

35 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 1, Skrivelse fra Overkommandoen til Arméingeniørkommandoen af 9-9-1914.

De tidligt anlagte feltbefæstede stillinger på Amager og i resten af fæstningen blev etableret ud fra førkrigsperiodens vurderinger af blandt andet feltartilleris virkning og rækkevidde. Først senere kunne man begynde at inddrage erfaringer fra fronterne.

Efter de første ugers krig måtte man i Danmark, såvel som det også var tilfældet blandt de krigsførende nationer, erfare, at det, man havde forventet ville blive en relativt hurtigt overstået krig, allerede nu viste tegn til at gå anderledes. Regeringerne og deres befolkninger havde ved krigsudbruddet i stor udstrækning forventet, at afgørelsen ville komme tidligt ved nogle store slag, og de indkaldte soldater snart derefter ville være tilbage hos deres familier.³⁶

Korrespondancen mellem militære myndigheder i Danmark viser, at forløbet af konflikten også overraskede dem. Den 21. august 1914, efter godt tre ugers krig, meddelte Arméingeniørkommandoen således Overkommandoen, at de tilrådværende midler til etablering og vedligeholdelse af de feltbefæstede anlæg ikke var tilstrækkelige, da man ikke ved bevillingen havde anset det som en reel mulighed, at armeringsarbejdet skulle opretholdes i en længerevarende sikringsperiode forud for en eventuel fuld mobilisering.³⁷ Myndighederne forventede som allerede nævnt, at Danmark tidligt ville blive inddraget i krigen igennem tysk overfald eller en lidt senere, større invasion. Det ville sikre mobilisering og dermed adgang til rekvisition, så man ikke længere ville være hæmmet af begrænsede bevillinger. Angrebet kom imidlertid aldrig, og dermed så finansieringen af den danske sikringsstyrke og udbygning af forsvarsanlæg ud til at ville forblive begrænset. Den økonomiske udfordring med en opretholdelse af en stående sikringsstyrke i lang tid i stillinger, der var etableret på privat grund, ville være store, hvad angår udbetaling af erstatninger til de lodsejere, hvis jord man havde tvangsinddraget til armeringsarbejdet. Det vurderedes efter første halvår, at førkrigsårenes årlige militære udgifter på godt 30 millioner ville blive mere end fordoblet efter det første år med sikringsstyrken indkaldt.³⁸

Ud over egne erfaringer kunne man også fra dansk side efterhånden begynde at inddrage erfaringerne fra de første måneders europæisk landkrig. Især kampene i Belgien demonstrerede for den danske politiske og militære ledelse, at tidligere tiders fæstningsværker var blevet sårbare. Ved slaget om Antwerpen var lidt ældre betonfæstningers sårbarhed over for beskydning med supertungt belejringskyts klarlagt. De danske landforter fra samme periode og af samme konstruktion ville være tilsvarende sårbare. Det stod derefter klart, at fæstningsanlæg som dem omkring Antwerpen, og dermed også København, var blevet overhalet af udviklingen i det moderne felt- og belejringsartilleri.³⁹ Senere erkendte man,

36 Sørensen (2005), p. 71

37 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-17, Skrivelse fra Armeingeniørkommandoen til Overkommandoen, d. 21-8-1914.

38 Klint (1978), p. 33.

39 Clemmesen (2007), p. 86.

at dette ikke ville have så stor betydning, dels fordi det måtte forventes, at den begrænsede mængde supertungt skyts ville blive anvendt ved højere prioriterede krigsskuepladser, dels forstod man problemerne med at få sådan tung skytset landsat på Sjælland. Men dette ændrede ikke ved, at også feltartilleri nu havde en så lang rækkevidde, at de københavnske fæstningsfronter lå så tæt ved bymidten, at de ikke beskyttede mod deres bombardement. Samtidig betød den danske hærs manglende rådighed over tilsvarende moderne feltskyts, at man ikke havde muligheder for at holde det fjendtlige artilleri væk fra byen med egen artilleriild.

I tilfælde af et angreb fra en af de krigsførende stormagters side blev vurderingen, at Københavns Befæstning ville kunne være nedkæmpet på relativt kort tid.⁴⁰

Om det ville være muligt at landsætte middeltungt feltartilleri på Amager, så bombardementet af bymidten også kunne ske fra sydøst, kan ikke besvares på grundlag af denne artikels kilder. Det er dog klart, at befæstningens svaghed understregede betydningen af at hindre selve landsætningen og sinke fjendens fremrykning mod hovedstaden. Fjenden skulle som minimum bremses på sådan afstand af København, at dennes artilleri kunne holdes uden for rækkevidde af hovedstaden, så en potentielt afgørende bombardementstrussel kunne forhindres.

Problemet, som det ville kunne komme til at se ud for de feltbefæstede stillinger på Amager, var, at en landsat fjendtlig styrke, bevæbnet med moderne langtrækkende feltartilleri, ikke nødvendigvis behøvede angribe Tømmerupstillingen for at komme på skudafstand af København. Det moderne middeltunge tyske feltartilleri kunne, landsat via eksisterende havneanlæg som i Dragør eller improviserede pontonanlæg og med deres skuddistance på op over 10 kilometer,⁴¹ beskyde hovedstaden, direkte efter at de var gået i land på Amager. I fugleflugt er der i omegnen af 12-13 kilometer fra Amagers sydkyst til Rådhuspladsen, og tysk feltartilleri ville således i teorien kunne tage opstilling på Amager uden at søge afgørende kontakt med styrkerne i Tømmerupstillingen og beskyde den danske hovedstad hen over de feltbefæstede stillinger og sikringsstyrkerne deri. De ville være inden for rækkevidde af dele af Sydfrontens forældede skyts, men dette ville fra første ildveksling være det moderne artilleri underlegent, hvis ikke det allerede var blevet pacificeret fra søsiden af flådeartilleri eller – senere på krigen – gasbeskydning. Her er tale om tænkte eksempler, men en type eksempler, man fra det danske militærs side har været nødsaget til at tage i betragtning i kølvandet på erfaringerne fra Europas aktive frontafsnit.

For at løse problemet på alle fæstningens landfronter anbefalede hærens artillerikommandør, "Artillerigeneralen", generalmajor Christian Frederik Holm, allerede den 3. december 1914, at man etablerede nye feltbefæstede stillinger foran de eksisterende og tydeligvis forældede fæstningsanlæg langs eksempelvis Vestvolden, men inden for støtteafstand af dennes artilleri. Dermed kunne man skub-

40 Johansen (1946), p. 57.

41 Stone (2015), p. 434.

be det forreste forsvar af København ud på en distance, der skulle gøre det umuligt for fjendtligt artilleri at skyde direkte ind i den danske hovedstad. Ud over de fremskudte stillinger fremhævedes også nødvendigheden af nyt langtrækkende mobilt artilleri til at erstatte det forældede og korttrækkende stationære danske fæstningsartilleri.⁴²

Få måneder efter krigsudbruddet og etableringen af Tømmerupstillingen måtte man således fra Sydfrontens side erkende, at det taktiske grundlag, hvorpå fronten havde etableret sine forsvarsværker, havde været forældet allerede ved krigsudbruddet. I skyggen af den moderne artilleriteknologi kunne man ikke længere tillade sig at lade en eventuel fjende gå i land for derefter at tage konfrontationen i ly af relativt tilbagetrukne linjer midt på Amager. Forsvarskonceptet på Sydfronten, og for resten af Københavns Befæstning, skulle gentænkes, og spørgsmålet var derfor, hvad der skulle og kunne gøres for at tage bedre højde for svaghederne i at bygge forsvarets ryggrad på større, permanente fæstningsværker.

Anlæg af nye fremskudte feltbefæstede stillinger, der var en mulig løsningsmodel, lod imidlertid vente på sig, idet man fra den radikale forsvarsministers side ikke uden videre ville frigive midler til arbejdet. Han fandt forsvarsforberedelser irrelevante og potentielt skadelige og ville først frigive pengene, hvis det blev hensigtsmæssigt for at mindske presset på regeringen fra de to partier bag 1909-lovene. Denne situation opstod i efteråret 1915.⁴³

Sydfrontens syn på truslen og mulighederne for at imødegå denne fremgår af den "Frontøvelse", som man holdt i december 1914. Idérammen for øvelsen blev i chefen for den ene (35.) Bataljons indberetning fra 30. december under overskriften "Disposition" beskrevet som

"Gaaende ud fra den Opfattelse, at saafremt en fjendtlig Landgang ikke i Tide kan afværges ved en hurtig, energisk og kraftig Imødegaaen, maa Forsvarsstyrkens Hovedopgave være at optage Kampen i de fortificatoriske Anlæg bag Pigtraadsspærringen, hvorfra Artilleriet, naar Forterrainet ikke tillige er opfyldt af egne Tropper, i Forbindelse med Udfald fra Flankestillingerne, vil kunne yde en væsentlig Støtte ..."

Rammen var en landsætning kort før daggry den 18. december med robåde fire steder på kysten syd for Kongelunden, der kun blev overvåget af poster fra et forpostkompagni fra 35. Bataljon. Den fjendtlige "Blaa" styrke på et par regiments størrelse "vil forsøge at tage København ved en *Overrumpling*".

Øvelsen startede kl. 8. Landsætningen lykkedes tre ud af de fire steder. 37. Bataljon stod mod øst længere tilbage klar til eventuelt at angribe mod landgangsstedet. Samtidig blev Kongelunds batteriet og kompagniets hovedstyrke beskydt af tre artilleriskibe. Den fremrykkende fjende blev derefter sinket af først kompagnierne fra 35. Bataljon, der herunder trak sig mod nord mod Tømmerup med

42 Clemmesen (2007), p. 90.

43 Ibid.

I.
Første fase af Sydfrontens øvelse den 18. december 1914. (Skitse: Rigsarkivet)

37. Bataljon gående tilbage øst for 35. Bataljon, klar til at angribe den fremrykkende fjendes flanke. Tømmerupstillingen blev nået lidt over 11, og en lille time senere standsedes øvelsen, dvs. at kampen foran stillingen, fra landsætningen fandt sted, var overstået på få timer.⁴⁴

Nye kystbatterier på Amagers sydspids

Efter krigsudbruddet, den hastige etablering af de feltbefæstede stillinger og udstationeringen af sikringsstyrken begyndte hæren at flytte fokus fra de konkrete landstillinger på Amager til situationen i og omkring Køge Bugt. Dansk, tysk og svensk udlægning af miner og ubådsnet i Flinterenden sluttede sig fra efteråret 1915 til foråret 1916 til den bombardementsminespærring, som Dan-

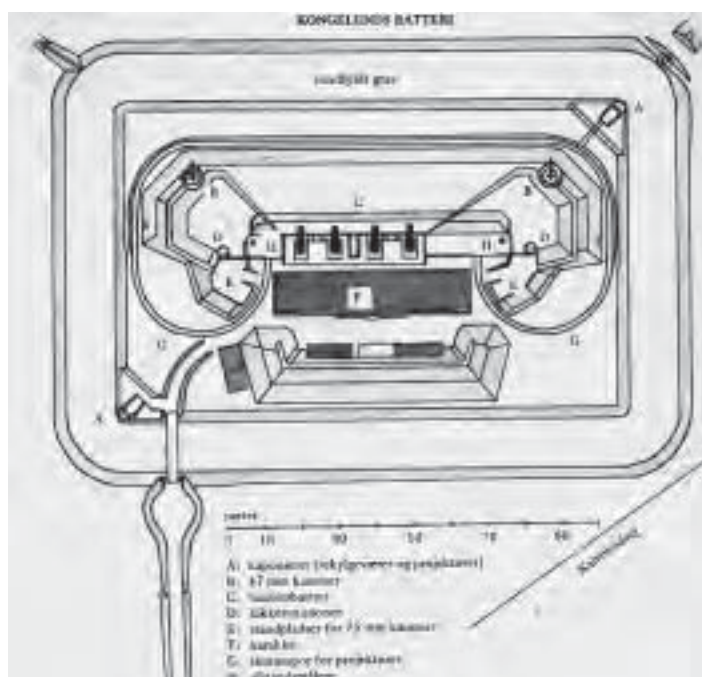
⁴⁴ RA, Frontkommandoen på Sydfronten, Indkomne skrivelser, Pk. 1, Chefen for 35. Bataillon af 30-12-1914 til Sydfrontskommandoen, "Beretning"; 37. Bataillon af 19-12-1914 til Sydfrontskommandoen, "Beretning"; Grundlag for Övelse paa Sydfronten den 18/12 1914, "Blaat Parti (Landgangskorpset)".

mark havde lagt i Køge Bugt ved krigens start. De nye spærringer skulle forhindre britiske ubåde og lette overfladeenheder i at trænge ind gennem Øresund. For at støtte deres nye spærringer placerede tyskerne en mindre flådeeskadre med blandt andet et ældre flagskib lige syd for Flinterenden. Ikke mindst slagskibet og nogle overdækkede transportpramme udgjorde en synlig artilleritrussel henholdsvis landgangstrussel. Disse typer trusler kunne rettes mod Amager og København centrum og mod østenden af den nye Tunestilling mellem Roskilde Fjord og Køge Bugt. En landsætning nord for Køge kunne som i de faktiske tyske 1897-98-planer have til formål at hindre den mobiliserede hær i at komme tilbage til fæstningen.

Med etableringen af Tømmerupstillingen og beslutningen om, at det primære landforsvar af Amager skulle være en feltbefæstet forsvarsstilling, der var trukket tilbage i landet, var kystforsvaret og forsvaret af søfronten omkring øens sydlige halvdel indledningsvis overladt til de respektive kystforter og kystbatterier. For Sydfrontens vedkommende hvilede forsvaret primært på Dragørfort og Kongelunds batteri, hvor selv det sidstnævnte 29 cm haubitsers ikke kunne konkurrere med slagskibets langtrækkede tunge 28 cm skyts i rækkevidde, skudhastighed og træfsikkerhed. Kongelunds batteriet var især væsentligt på grund af sin placering på Amagers sydvestlige spids med udsigt og skudretning ud over Køge Bugt og minespærringen her. Anlægsarbejderne startede først i 1914, og batteriet var ikke fuldt funktionelt før starten af 1916.

Allerede inden Kongelunds batteri stod færdigt, begyndte Hæren at se på yderligere at styrke artilleristillingerne i området med nye anlæg, idet man begyndte at indse, at Køge Bugt, i skyggen af den moderne flådeudvikling, var et potentielt udsat punkt på Københavns Befæstning. Som på landbefæstningen måtte det også mod søsiden erkendes, at den våbenteknologiske udvikling var løbet fra de danske anlæg, der også her måtte indse, at de på ingen måde kunne måle sig med de krigsførende nationer på hverken slagkraft eller skuddistance.

En korrespondance vedrørende anlæg af supplerende artilleristillinger på Amagers sydvestlige spids indledtes i sommeren 1915, hvor det den 18. juni af en skrivelse fra Arméartillerikommandoen til Arméingeniørkommandoen fremgik, at Overkommandoen havde tilsluttet sig et forslag om at etablere et nyt artilleribatteri på det sydvestlige hjørne af Amager. Batteriet skulle etableres til at supplere Kongelunds batteri, der som nævnt var under bygning for som hovedopgave med sine svære haubitsers at dække langt ud i Køge Bugt og syd om Amager. Det nye batteri skulle i modsætning til Kongelunds batteri udstykes med kanoner af en relativt begrænset kaliber. Det nye batteris planlagte fire 12-centimeter kanoner ville komme til at fungere som nærkampsforsvar for kystlinjen på Syd-amager omkring Kongelunds batteri. Det fremgår af skrivelsen mellem Arméartillerikommandoen og Arméingeniørkommandoen, at det nye batteris primære rolle ville blive beskydning af fjendtlige torpedojagere, minestrygere og andre tilsvarende lette fartøjer. Det videre arbejde blev af Overkommandoen pålagt Arméartillerikommandoen, der i samarbejde med Arméingeniørkommandoen

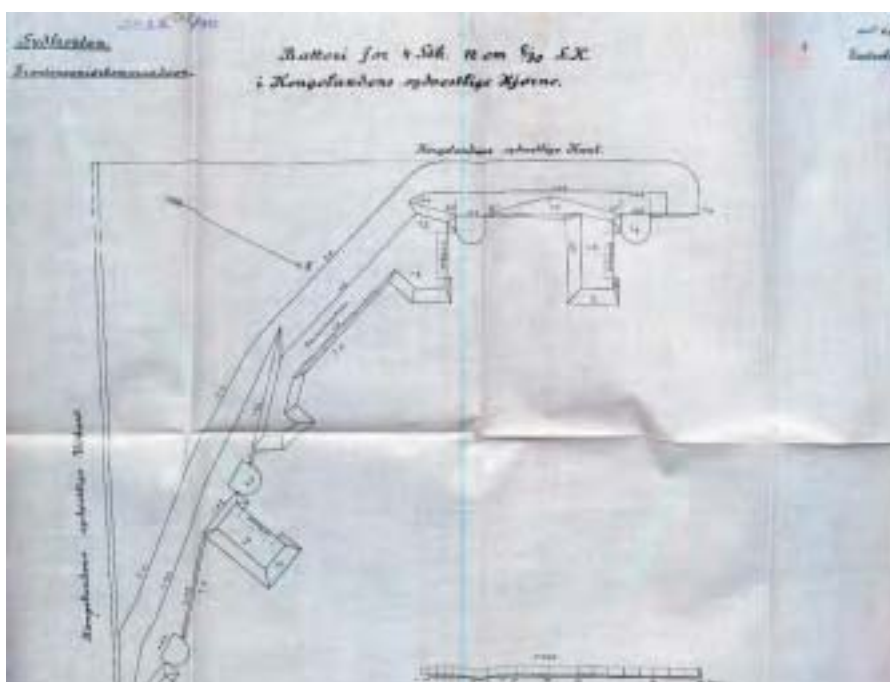
Grundplan over Kongelunds-batteri fra 1916. (Plan: Historisk Arkiv Dragør)

skulle udarbejde et nærmere forslag til konstruktionen af et batteri, der mødte de ovennævnte krav.⁴⁵

På et efterfølgende møde den 21. juni i Arméartillerikommandoen om den nærmere placering og udformning af det nye batteri blev det anført, at der fra Marinen muligvis ville kunne blive leveret to styks 21-centimeter kanoner. Disse kunne placeres i endnu en ny stilling i samme område som det nye batteri til 12-centimeter kanoner og Kongelunds-batteri til supplerende dækning af Køge Bugt og minefellerne deri. Muligheden for at få yderligere to kanoner til det sydvestlige Amager blev positivt modtaget, på trods af at man endnu ikke var kommet længere i udformningen af 12 cm-batteriet.⁴⁶ Der var således nu, ud over Kongelunds-batteri, der fortsat var under konstruktion, planer om etablering af yderligere to batterier på Amagers sydvestlige kyst, et klart tegn på, at hærledelsen allerede før opbygningen af den tyske eskadre i Køge Bugt lagde sigende vægt på truslen via Amager.

45 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen – 0201-033 – Kasse 16 – Skrivelse fra Arméartillerikommandoen til Arméingeniørkommandoen d. 18/6-1915

46 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen – 0201-033 – Kasse 16 – Skrivelse fra Frontingeniørkommandoen paa Sydfronten til Arméingeniørkommandoen d. 26/6-1915

Plantegning over det i sommeren 1915 vedtagne 12-cm kystbatteri i Kongelunden.
(Skitse: Rigsarkivet)

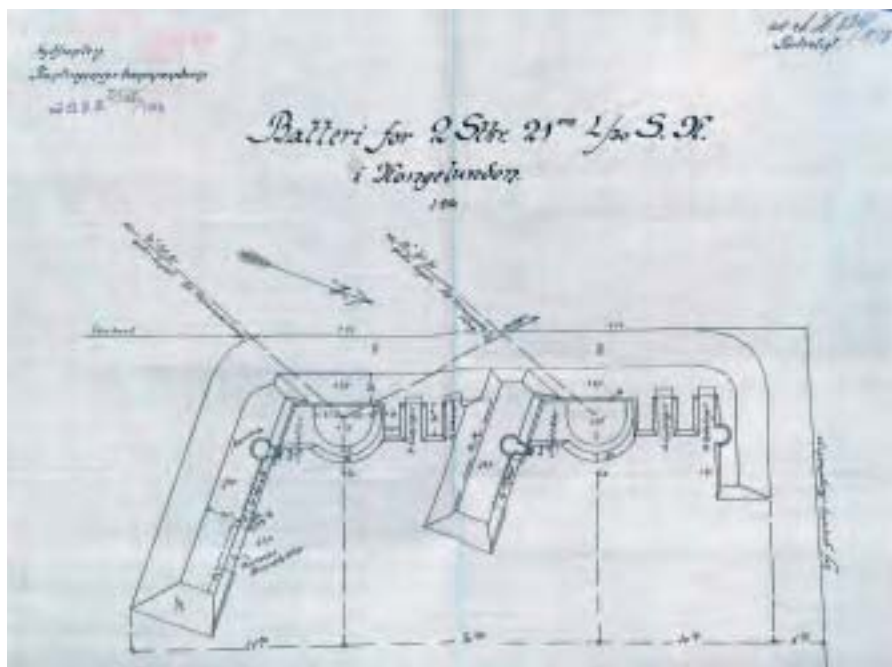
Arbejdet med at nå til enighed om de nye batteriers udformning fortsatte hen over sommeren 1915. Den første ordre til at forberede byggeriet af de to nye batterier blev givet i slutningen af august 1915, hvor Overkommandoen den 23. august skrev til Sydfrontskommandoen, *“at den har bestemt, at der skal søges bygget et Batteri til 4 – 12 cm S.K. i den sydvestlige del af Kongelunden, og at et Batteri til 2 – 21 cm Kanoner paatænkes anlagt i den vestlige Del af denne Skov.”*⁴⁷

Anlæggelsen af de to nye batterier på Amagers sydvestlige spids kunne nu iværksættes, og allerede den 3. september 1915 kunne Frontingeniørkommandoen på Sydfronten sende et placerings- og designforslag for batteriet med de fire 12-centimeter kanoner til Arméartillerikommandoen,⁴⁸ der 17 dage senere, med minimale ændringer, sendte kortet videre til Overkommandoen.⁴⁹ En god måned senere, den 27. oktober 1915, sendte Frontingeniørkommandoen Sydfrontens

47 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen. Pk. 16, Skrivelse fra Overkommandoen til Sydfrontskommandoen af 23-8-1915.

48 Ibid., Skrivelse fra Frontingeniørkommandoen paa Sydfronten til Arméartillerikommandoen af 3-9-1915.

49 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-20, Skrivelse fra Arméartillerikommandoen til Overkommandoen af 20-9-1915.

Plantegning over det i sommeren 1915 vedtagne 21-cm kystbatteri i Kongelunden. (Tegning: Rigsarkivet)

forslag til 21-centimeterbatteriet, der via Arméartillerikommandoen, blev sendt til godkendelse i Overkommandoen og Krigsministeriet.⁵⁰

Den endelige godkendelse kom få dage efter, og den 29. oktober kunne Overkommandoen i en skrivelse meddele, "at de 12 cm og 21 cm Batterier anlægges som foreslaaet. Arméingeniørkommandoen anmodes om at fremskynde Arbejdet mest muligt".⁵¹ De nye batterier skulle således anlægges så hurtigt som muligt i den vestlige udkant af Kongelunden umiddelbart nord for Kongelunds-batteriet. Her skulle de i praksis fungere i samarbejde med de øvrige forsvarsværker på Sydfronten og som en del af et sammenhængende forsvar af Sydamer og Køge Bugt. Rent kommandomæssigt og administrativt kom batterierne til at høre under Søfronten.⁵²

Den hurtige beslutning må ses, som en følge af at den blev taget i den periode, hvor den radikale regering var under pres for ikke at gøre nok for forsvaret, hvil-

50 Ibid., Pk. A-21, Skrivelse fra Arméartillerikommandoen til Overkommandoen af 27-10-1915.

51 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen – 0201-033 – Kasse 16 – Skrivelse fra Overkommandoen til Arméingeniørkommandoen d. 29/10-1915

52 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen – 0201-033 – Kasse 16 – Skrivelse fra Sydfronten til Overkommandoen d. 6/11-1915

Skitse over
placering af de
to nye batterier
i Kongelun-
den. (Kort:
Rigsarkivet)

ket også førte til beslutningerne om at anlægge Tunestillingen og anskaffe moderne feltartilleri til fæstningen.⁵³

Der var kommet øget fokus på Amagers rolle i neutralitetsforsvaret, efter at en engelsk undervandsbåd blev ødelagt efter stranding øst for Saltholm under en grov tysk neutralitetskrænkelse. Hændelsen og den efterfølgende britiske succes med at sende andre undervandsbåde ind i Østersøen udløste den udlægning af tyske, danske og svenske spærringer i Flinterenden og syd for Amager i løbet af efteråret 1915, vinteren 1915-16 og foråret 1916, der i foråret blev forstærket ved placeringen af den tyske bevogtningseskadre i den nordlige del af Køge Bugt.⁵⁴

53 Presset og reaktionen er beskrevet i Clemmesen, Michael Hesselholt, "Tunestillingen. Indenrigspolitisk middel og militær beskæftigelse", Buus, Henriette (red.), *Første Verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv* (Greve Museum 2010), pp. 76-78.

54 Clemmesen (2007), p. 95.

Som den senere omtalte illustration viser, vurderede man i perioden, at de kraftigste tyske slagskibskanoner havde en rækkevidde på i omegnen af 20-21 kilometer (afstanden, der er indtegnet som grænse for beskydning af det centrale København, her udgjort af Kongens Nytorv), alt imens eksempelvis Kongelunds-batteri kun havde mulighed for at afgive skud ud på lige godt 10 kilometer med sit forældede skyts, hvis muligheder for at ramme bevægelige mål var forsvindende lille.

Forsøget på at løse problemet var som nævnt blevet indledt allerede i slutningen af 1915. I en skrivelse fra Arméartillerikommandoen til Overkommandoen fra den 13. november 1915 havde man anerkendt problemerne og opstillede dermed det akutte behov for nyt skyts på Saltholm og ved Køge Bugt. Heri fremgik blandt andet, at der fra Kystartilleriets side var blevet stillet forslag om opførelse af hele fire nye fortanlæg udstyret med tidssvarende skyts som modsvar på det opståede problem med den begrænsede danske skuddistance.

- *“Et Fort paa Saltholms Nordspids med moderne Kysthaubitser og hurtigskydende Skyts.*
- *Et Fort paa Grunden Sydvest for Saltholms Sydende med langtrækkende, svært Fladbaneskyts og hurtigskydende Skyts.*
- *Et Fort paa Amagers Sydende med langtrækkende, svært Fladbaneskyts.*
- *Et Fort ved det sydlige Udløb af Sorte Rende med langtrækkende, svært Skyts, Kysthaubitser og hurtigskydende Skyts.”*⁵⁵

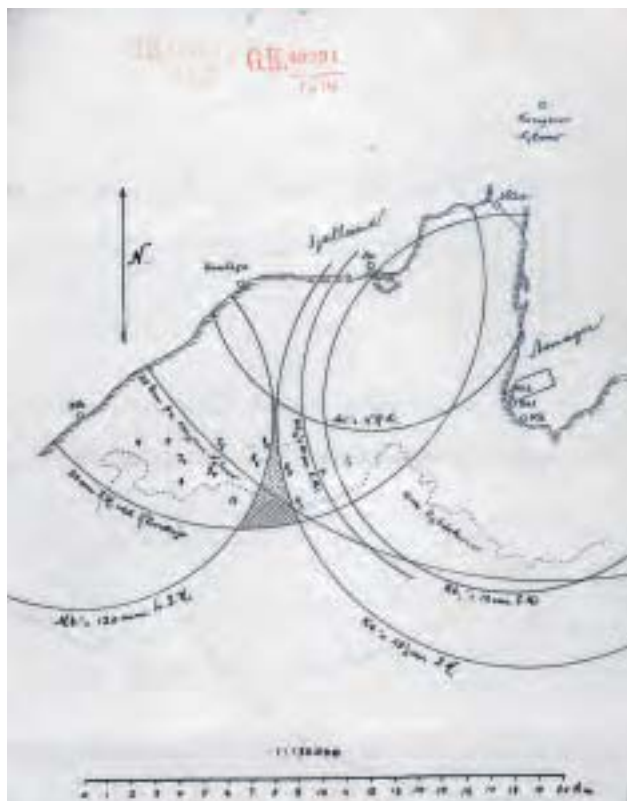
Den højeste prioritet blev anlægget af et nyt fort på Amagers sydvestlige spids, men man var også klar over, at opførelsen af nye, større fortanlæg ikke kunne ske inden for lovens og hærens økonomiske rammer. På trods af at man vidste, at de foreslåede fortanlæg højst sandsynligt ikke ville blive anlagt, foreslog Arméingeniørkommandoen alligevel, at man sendte forespørgsel ud til forskellige våbenfabrikanter, deriblandt svenske, og forhørte sig om, hvorvidt de teoretisk set *“skulde være i Stand til at præstere en Levering af svært Skyts inden for en overskuelig Fremtid.”*⁵⁶ Konstruktionen af en ny fortrække fra Saltholm i Øresund og hen over Amagers sydkyst kom ikke overraskende i sidste ende aldrig for alvor på tale. Nye store fortanlæg udrustet med moderne langtrækkende kanoner indkøbt i udlandet blev ikke til mere end en god idé, der i praksis ikke kunne realiseres.

I foråret 1916 havde man søgt at forbedre situationen ved en nødløsning, der indebar flytningen af fire 29-centimeter haubitser fra Charlottenlund Fort til Hundige på Køge Bugts nordlige vestkyst, hvorfra de skulle kunne bidrage til at afhjælpe en del af problemerne i området. Det var imidlertid det samme forældede skyts, som stod på Kongelundsbatteriet, og som med sin rækkevidde på

55 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-21, Skrivelse fra Arméingeniørkommandoen til Overkommandoen af 13-11-1915.

56 Ibid., Skrivelse fra Arméingeniørkommandoen til Overkommandoen af 13-11-1915.

Mb – Mosede Batteri: 12 cm skyts med maksimal skudafstand på ca. 8 kilometer; Av – Avedøre Batteri: 11 tommer forladeskyts med maksimal skudafstand på ca. 7 kilometer; Kb – Kongelunds batteri: 29 cm haubitser med maksimal skudafstand på ca. 10 kilometer; Kb.1 – Ny artilleristilling i Kongelunden: 12 cm skyts med maksimal skudafstand på ca. 8 kilometer; Kb.2 – Ny artilleristilling i Kongelunden: 21 cm skyts med maksimal skudafstand på ca. 9 kilometer; Hundige – Endnu ikke konstrueret stilling: Mulighed for 29 cm haubitser med maksimal skudafstand på ca. 10 kilometer. (Skitse: Rigsarkivet)

kun 10 km, høje skudbane og meget langsomme skudhastighed kun havde en meget lille chance for at ramme bevægelige mål. Batteriet ville kunne dække et hidtil udækket, om end meget lille, område af Køge Bugt. Men som med resten af de danske kystfortanlæg ville en stilling ved Hundige udrustet med kanoner fra Charlottenlund Fort også være sårbar over for at blive nedkæmpet af fjendtlige slagskibe fra en afstand, hvor de ikke kunne besvare ilden.

Den 18. maj 1916 skrev Frontartillerikommandoen på Søfronten til Arméartillerikommandoen og kommenterede muligheden for at få flyttet de fire kanoner fra Charlottenlund Fort. Med i skrivelsen sendte de som vist en skitse med artilleridækningen af området, hvor de presserende udfordringer med at få de danske kystbatterier og fortanlæg til at slå til blev tydeligt fremhævet.⁵⁷ På kortet ses Køge Bugt og både de eksisterende artillerianlæg og anlæg under konstruktion på tidspunktet samt vurderingen af begrænsninger på den tyske flådes operationsfrihed i området

⁵⁷ RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Frontartillerikommandoen paa Søfronten til Arméartillerikommandoen af 18-5-1916.

Ud fra hver stilling er der indtegnet en delvis cirkel, der markerer den maksimale skudafstand for stillingens skyts, samt en linje, der markerer, hvor der var 20 kilometer til Kongens Nytorv. Denne grænse var indtegnet, fordi man, som en lignende skrivelse og skitse beskriver det,⁵⁸ vurderede, at den maksimale rækkevidde for de fjendtlige slagskibe, som nævnt tidligere, lå på omkring 20-21 kilometer. På den måde har man kunnet se, hvilket område der skulle dækkes med tungt artilleriild med virkning mod panserskibe for at kunne forhindre fjenden i at komme på uhindret skudhold af det centrale København. Yderligere er der med en stipt linje markeret en "10 m Dybdekurve", inden for hvilken man ikke har vurderet det realistisk, at store og dybt stikkende flådeartillerier kunne sejle.

Som kortet derfor meget klart viser, og som Frontartillerikommandoen på Søfronten fremhævede det, var det sejlbare område, batteriet ved Hundige ville komme til at dække, og som ikke allerede var dækket af eksisterende artilleristillinger, meget begrænset. Det drejer sig om det linjerede felt, der tilmed ligger lige uden for dybdegrænsen og også uden for rækkevidde af størstedelen af det centrale København. Man vurderede derfor, at det ikke var en reel løsning på problemet at flytte haubitzerne fra Charlottenlund Fort til nye stillinger ved Hundige. Det eksisterende danske artilleri var ganske enkelt for gammelt, for langsomt skydende og havde en alt for lille rækkevidde. En flytning af de tilrådværende kanoner ville ikke gøre noget for at løse det centrale problem, nemlig at fjendtlige slagskibe ville kunne nedkæmpe de danske kystanlæg i Køge Bugt fra sikker afstand, uden at de danske stillinger havde reel mulighed for at svare med virksom ild.

Det, der ifølge Søfronten var brug for, var en substantiel investering i moderne svært panserbrydende fladbaneskyts, der helst skulle placeres i endnu et nyt fortanlæg, beliggende på Amagers sydkyst. Som en midlertidig lappeløsning på problemet foreslog Søfronten, at man i det lille område af Køge Bugt, der potentielt ville kunne dækkes fra Hundige med gamle 29-centimeter kanoner, men som ikke var dækket på daværende tidspunkt (det linjerede område), kunne udlægge betonklodser og sten for at forhindre fjendtlige skibe i at sejle på tilnærmelsesvist skudhold af det centrale København.⁵⁹

Det eneste egentlige modsvar, man fra dansk side besad til at imødekomme en eventuel trussel fra fjendtlige flådestyrker i Køge Bugt, var de relativt nyindkøbte danske ubåde. Den danske flåde måtte i 1916 imidlertid indrømme, at de udlagte danske og tyske minespærringer reelt blokerede muligheden for, at de danske ubåde kunne komme fra deres base på Holmen til Køge Bugt. Man var således mere eller mindre efterladt uden reelle modtræk over for den fjendtlige

58 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 16, Skrivelse fra Overkommandoen til Krigsministeriet af 11-2-1918.

59 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-23, Skrivelse fra Frontartillerikommandoen paa Søfronten til Arméartillerikommandoen af 18-5-1916.

flådestyrke i området, hvilket i høj grad bidrog til at krisestemningen bredte sig i det danske militær.⁶⁰

Man frygtede, at et britisk forsøg på at udføre operationer i dansk farvand ville fremtvinge et tysk modtræk i form af en invasion af Danmark. Den danske hærledelse var overbevist om, at et angreb på Sjælland ville blive indledt fra Køge Bugt med en landgang i flanken af Tunestillingen. Skyts, der kunne hindre dette, var derfor en akut nødvendighed. Frygten var i eftersommeren 1916 så stærk, at generalstabschefen, generalmajor Palle Berthelsen uden regeringens vidende og accept via det britiske gesandtskab forgæves søgte at skaffe tungt skibsskyts fra USA, der skulle placeres i ekstra kystværker både på Amager og på Sjællandskysten. Derudover anmodede han om, at briterne, hvis de havde til hensigt at trænge ind i Østersøen og derigennem ville få Danmark inddraget i krigen, indarbejdede hjælp til Danmark i operationen.⁶¹ Scenariet, der foranledigede henvendelsen, blev aldrig en realitet, men skal bidrage til at understrege, hvor preserende man i perioden fremstillede behovet for en styrkelse af de danske artilleristillinger ved Køge Bugt og herunder på Sydamerger.

Sydamergerstillingen

Allerede fra sommeren 1915 genoptog man drøftelsen af muligheden for at flytte Sydfrontens primære forsvarsstilling væk fra Tømmerupstillingen midt på Amager og frem til nye stillinger langs øens sydkyst.

Den 29. juni 1915, i en skrivelse mellem Arméartillerikommandoen og Overkommandoen, fremgik det således, at man under forhandlingerne omkring placeringen af et af de nye batterier ved Kongelunden var blevet bekendt med, at Sydfronten havde anbefalet at flytte forsvaret af Amager frem til den sydlige del af øen og omdanne de eksisterende installationer i Tømmerupstillingen til sekundære tilbagefaldsstillinger, dvs. den løsning, som generalløjtnant Gørtz allerede havde peget på før krigen,⁶² og som han, som vi skal se, snart beslutsomt vendte tilbage til. Ved kysten lå som nævnt i forvejen Dragørfort (der efter en hektisk anlægsperiode stod kampklar og fuldt bemandedt fra januar 1915⁶³) og Kongelunds-batteri (der blev taget i brug i januar 1916⁶⁴). Sydfronten kunne inddrage begge værker i den primære forsvarslinje som stærke permanente flankestillinger, der ville kunne yde betragtelig artilleristøtte til feltbefæstede anlæg.

Et andet forhold, der bidrog til beslutningen om at fremrykke Sydfrontens forsvaret til ny fremskudte kystnære stillinger, var at finde lige på den anden side af Køge Bugt i forbindelse med samme periodes overvejelser om at anlægge en stil-

60 Clemmesen (2007), p. 96.

61 Buus (red.) (2010), p. 86.

62 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion – 0201-021 – Kasse A-19 – Skrivelse fra Arméartillerikommandoen til Overkommandoen d. 29/6-1915

63 Wismann (2014), p. 25.

64 Housted (1980), p. 20.

ling her, der kunne beherske passet mellem Roskilde Fjord og Køge Bugt og sikre mulighederne for, at enhederne fra de sjællandske provinsregimenter kunne nå frem til København ved mobilisering. Det var den opgave, som i maj 1915 var blevet løst gennem placeringen af de københavnske linjeregimenter, men som efter den første store reduktion af sikringsstyrken i sommeren og efteråret 1915 måtte løses på anden vis.⁶⁵

Reduktionerne hjemsendte mandskabet fra de reservebataljoner, der efter august 1914 havde leveret fodfolk til sikring af fæstningsfronterne, herunder også 35. og 37. Bataljon i Sydfrontens feltbefæstningslinje. Som på Sjælland måtte man også på Amager søge en ny løsning på dette problem, og det skulle ske i de mere fremskudte feltbefæstninger. Det kunne kun ske ved at koncentrere Sydfrontens sikringsstyrkes opgave om at gennemføre en simpel bevogtning af stillingerne ved poster snarere end at stræbe mod at sikre dem mod kup.

Det var det eneste, man kunne opnå, for bemanningen af en nu længere stilling til egentlig sikring og kamp ville, som førkrigsdiskussionen havde klarlagt, reelt kræve en større, ikke en mindre fodfolksstyrke. Reduktionerne var alvorlige, fordi forsvaret af den længere fremskudte stilling krævede flere soldater, som Lembcke havde understreget før krigen. Frontingeniørkommandoen på Sydfronten fremhævede vanskelighederne ved at sikre et jævnt fordelt og bare nogenlunde stærkt forsvar af hele linjen. Den nye front blev indledningsvis vurderet til at blive over 10 kilometer lang, hvilket ville komme til at strække de eksisterende styrker faretruende tyndt ud over linjen. Til at løse dette problem foreslog kommandoen, at de rådige enheders hovedstyrker skulle placeres som reserver bag ved linjen, hvorfra de så kunne bringes frem til de punkter, der faktisk kom under angreb. Vurderingen var, at en fjendtlig styrke ikke ville angribe over hele linjen, men koncentrere sine styrker i et enkelt område, hvor forsvareren så med reserven kunne fremsende de styrker, der skulle gennemføre forsvaret af stillingerne.⁶⁶ Men da nu sikringsstyrken var blevet reduceret, måtte iværksættelsen afvente det tidspunkt, hvor regeringen mobiliserede.

Historien bag reduktionen var følgende. I sommeren 1915, et lille år efter krigsudbruddet, var det lykkedes Radikale Venstres forsvarsminister, P. Munch, i kølvandet på vedtagelsen af den nye grundlov den 5. juni at opnå støtte fra både kongen og partierne bag hærordningen til at gennemføre en reduktion af sikringsstyrken på Sjælland. Munch udnyttede under forhandlinger med kongen, at beholdningen af ammunition til både håndvåben og artilleri var kritisk lav. Ved at acceptere nedskæringerne i styrken opnåedes regeringens støtte til at sende en delegation til USA for at afsøge mulighed for indkøb af supplerende ammunition.

65 Clemmesen, Michael Hesselholt, "Tunestillingen. Indenrigspolitisk middel og militær beskæftigelse", Buus, Henriette (red.), Første Verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv, (Greve Museum, 2010), pp. 71-78.

66 Ibid., Skrivelse fra Frontingeniørkommandoen paa Sydfronten til Sydfrontkommandoen af 26-7-1915.

Den endelige aftale blev indgået den 1. juli 1915, hvor man nåede frem til, at redueringen skulle ske med 7.000 i august 1915 og yderligere 7.000 i november samme år.⁶⁷

Det var ikke kun på Sydfronten, at man var opmærksom på problemet med den reducerede sikringsstyrke, og den 5. november vurderede Overkommandoen situationen som militært uforsvarlig.⁶⁸

Under planlægningen af nye feltbefæstede stillinger kunne Danmark uddrage erfaringer fra kampene på Vestfronten i det første krigsår. Fæstningens artillerichef, generalmajor Christian Frederik Holm, havde efter den indledende fase af krigen måttet erkende, at man fra dansk side før krigen havde undervurderet det tyske artilleris styrke. Hans konklusion var, at man burde etablere fremskudte forsvarsstillinger i et forsøg på at holde det fjendtlige artilleri uden for rækkevidde af hovedstaden. Særligt fokus mente han, der burde være på stillingerne langs Vestfronten foran Vestvolden.⁶⁹ Forholdene på Sydamerger var mere gunstige end på Sjælland, fordi man ved at gå til kysten helt kunne fjerne truslen fra overlegent feltartilleri, indtil en landgang var lykkedes, og som allerede beskrevet kom der gang i overvejelserne angående Sydfronten, samtidig med at anlægget af Tunestillingen gik i gang. Ved en flytning af Sydfronten ville man imidlertid bryde med den forsvarside, som generalmajor Lembcke havde haft held til at kræve fastholdt før krigen, hvor man ville lade fjenden gå i land og efterfølgende tage hovedkampen fra tilbagetrukne, forberedte kompakte stillinger midt på Amager, hvor man vurderede, at der kunne kæmpes længere. Det var, hvad man havde øvet ved frontøvelsen midt i december 1914.

Etableringen af en helt ny feltbefæstet linje, der var langt mere omfattende end de tidligere feltbefæstningsarbejder, var stærkt resourcekrævende. Den kunne ikke gennemføres som soldaterbeskæftigelse. Man skulle overbevise den forsvarskritiske regering om nødvendigheden. At dette alligevel nu blev valgt, illustrerer, hvor alvorligt man i perioden så på truslen mod Amager og derefter imod København. Inden man kunne gå til Munch med projektet om en ny forsvarslinje på Amager, var der behov for en detailrekognoscering i terrænet. Den blev udført af Frontingeniørkommandoen på Sydfronten, dvs. kaptajn Schouboe, der den 26. juli 1915 aflagde rapport til Sydfrontskommandoen angående, hvorvidt Amagers sydkyst overhovedet var egnet til etablering af feltbefæstede forsvarsværker.

Frontingeniørkommandoen anbefalede efter rekognosceringen, at man etablerede den nye primære forsvarslinje langs sydkysten. Stillingerne ville skulle etableres langs det eksisterende dige, der imidlertid ikke måtte gennembrydes, idet det fortsat skulle kunne fungere som værn imod oversvømmelser. Vurderingen af digets militære værdi var, at det til brug som dækning for fodfolket var af meget svingende kvalitet, men at fejl og mangler ville kunne udbedres af

67 Clemmesen (2007), p. 94.

68 Klint (1978), p. 39.

69 Buus (red.) (2010), pp. 68-69.

de i den eventuelt kommende forsvarslinje placerede styrker. Diget ville, ifølge Frontingeniøren, relativt let kunne inddrages i forsvarslinjen og give tilpas dækning for knælende såvel som liggende skytter. Her ville det ikke være nødvendigt at foretage omfattende anlægsarbejder. De eksisterende digeanlæg på sydkysten kunne ligefrem få en yderst hensigtsmæssig funktion som dækningsvold og dermed reducere mængden af det anlægsarbejde, der skulle gennemføres, ved at skifte fra den eksisterende Tømmerupstilling til en ny hovedstilling langs sydkysten. Dette foregreb også det meget udbredte fænomen på Amager, der allerede var et problem i de eksisterende stillinger, nemlig det højtliggende grundvandsspejl. Sydfrontsingeniøren beskrev problemet som så stort, at det ville være uhensigtsmæssigt overhovedet at forsøge at grave stillingerne ned, hvorfor digets eksistens var en særdeles god ting.⁷⁰

En gevinst ved at henlægge Sydfrontens primære forsvarslinje til kyststrækningen mellem Dragør og Kongelunden var ifølge Sydfrontens frontartillerikommando, at det ville give den allerede etablerede forsvarslinje på tværs af Amager rollen som en såkaldt "sikkerhedsenceinte", en sekundær forsvarslinje til støtte for den nye primære stilling, en stilling, som kunne bemandedes af forstærkninger fra København efter mobilisering. Frontingeniørkommandoen gjorde dog samtidig klart, at man ikke skulle forvente, at Sydfronten kunne holdes uden supplerende styrker fra hovedstaden.⁷¹ Uanset om anbefalingen blev fulgt eller ej, så gjorde kommandoen meget tydeligt i sin skrivelse, at den på det stærkeste anbefalede, at man etablerede de nye forsvarsstillinger langs Amagers sydkyst.

Anbefalingen blev fulgt op den 31. august 1915, hvor Frontingeniørkommandoen i samarbejde med Frontartillerikommandoen havde udarbejdet sin plan for anlægget af kystforsvarsstillingen. På det vedlagte kort med markering af stillingerne langs sydkysten samt mindre ændringer i de eksisterende stillinger i Tømmerupstillingen kunne man se, hvordan de to forsvarslinjer nu var tænkt til at komme til at ligge i forhold til hinanden og dermed komme til at fungere som frontens første og anden forsvarslinje.

Den 23. august 1915 havde Overkommandoen helt accepteret, at de nye kystartilleriværker ved Kongelunden havde ændret situationen og skrev til Sydfrontkommandoen, at da "*... Anlægget af disse 2 Batterier og Montering af Skyts paa Df. og Kb. ændrer Forsvarsbetingelserne paa Fronten, og da Formeringen af Depotbatailloner vil gøre det muligt efter Afslutningen af Mobiliseringen eventuelt at forøge Frontens Sikkerhedsbesætning, kan Overkommandoen tiltræde, at Forsvaret skydes frem til den sydlige Del af Amager. Overkommandoen bestemmer i den Anledning, at der skal skabes en 1^a Forsvarslinie ved Kysten, medens den nuværende*

70 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-20, Skrivelse fra Frontingenørkommandoen paa Sydfronten til Sydfrontkommandoen af 26-7-1915.

71 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-20, Skrivelse fra Frontingenørkommandoen paa Sydfronten til Sydfrontkommandoen af 26-7-1915.

Kort over Tømmeropstillingen og Sydamerstillinger. Kaptajn Schouboes og oberstløjtnant Fritz Hansen, Chef for 4. Artilleribataillon, forslag fra 1. september 1915 til de nye anlæg langs Amagers sydkyst. (Kort: Rigsarkivet)

*Hovedstilling bevarer som 2' Forsvarslinie.*⁷² Depotbataljoner var enheder af ældre værnepligtige, man kunne etablere, efter at hæren nu i et par år havde indkaldt og uddannet flere værnepligtige end i fredstid.

72 RA, Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 16, Overkommandoen til Sydfrontkommandoen af 23-8-1915.

Man anerkendte således problemet med den manglende styrke til bemanning af den nye længere stilling, men mente ikke, at det var mere kritisk, end at der ville kunne rådes bod på det, så snart en mobilisering var blevet gennemført.

Arbejdet på Amager havde nu givet Gørtz et grundlag for at rejse sagen over for Munch, og den 30. september argumenterede generalløjtnanten for, at der nu forelå et nyt behov:

“Om en Maanedstid vil det formentligt lykkes at have Kongelundsatteri Bestykket med 4-29 cm Havbitzer og en Del lettere Skyts, og der vil da være skabt et Middel til Imødegaaelse af et Bombardement af København fra Køge Bugt, et Middel, der hidtil har manglet. Etableringen af dette Værk og den nu saa godt som fuldenkte Armering af Dragørfort kræver med Nødvendighed, at der træffes de bedst mulige Foranstaltninger til at hindre Landsætning af fjendtlige Kræfter paa Amagers Sydkyst. Kan en saadan ikke hindres, vil de to nævnte Værker Kongelundsatteri og Dragørfort straks falde ... det er derfor en bydende Nødvendighed at skyde Forsvaret frem til Sydkysten.”⁷³

Den 5. november 1915 beordrede Overkommandoen, at man begyndte at anlægge stillingen langs Amagers sydkyst. Ordren fastlagde, at den nye Sydamergerstilling, med enkelte mindre justeringer, skulle etableres som angivet på frontens plan. Af større justeringer var kun beslutningerne om, at hverken det feltbefæstede batteri E i Kongelundens sydkant eller skanse “IV” skulle etableres. Arbejdet skulle gennemføres så hurtigt som muligt. Som en del af de nye anlæg ved sydkysten var to skanser (skanse 2 og 6 på kortet) indrettet med sværere bevæbning end de resterende. De to skanser, benævnt som Længstehøjbatteri og Vagthusbatteri, blev således indrettet med 2 styk 120 mm Lomholt-kanoner i normal pivot samt en 75 mm Lomholt-kanon (opkaldt efter deres konstruktør N.E. Lomholt) og to rekylgæværer i pivot til beskydning af fjendtlige fly. På kortet ses også de to fjernkampbatterier, der blev anlagt ved Ullerup og Store Magleby, og som bevæbnedes med hver 4 styk 15 cm kanoner til frontalbeskydning af de sydlige kystarealer.⁷⁴

Som de to ovennævnte batterier udstyret med våben mod fly markerer, begyndte hæren i disse måneder at give Københavns Befæstning og herunder de nye stillinger på Sydamerger våben mod den nye trussel. De våben, man rådede over, omfattede rekylgæværer samt ombyggede 47 mm kanoner og 75 mm Lomholt antiluftskytsskanoner, alle traditionelle våben i specialbyggede antiluftskytssaffutager, idet krigsudbruddet havde umuliggjort indkøb af nyt decideret antiluftskytss. Det danske militær måtte tage til takke med, hvad der kunne omdannes fra den eksisterende beholdning.⁷⁵

73 RA, Frontkommandoen på Sydfronten, Indkomne skrivelser, Pk. 2. Overkommandoen, Fortroligt, F. 1340 af 30-9-1915 til Krigsministeriet.

74 Husted (1980), p. 27-28.

75 Frantzen (2015), p. 25.

Fra gravningen af feltbefæstningerne ved Kongelunden. (Fotos: Peter Thorning Christensens samling)

Skytset, der var til rådighed i de primære stillinger på Sydfronten, talte følgende:

- Kongelunds batteri: 2 stk. 47 mm kanon⁷⁶
- Dragørfort: 1 stk. 47 mm kanon⁷⁷ (varierende vurderinger. Se note for detaljer)
- Kastrup Fort: 2 stk. 47 mm kanon⁷⁸
- Længstehøj batteri: 1 stk. 75 mm kanon⁷⁹
- Vagthus batteri: 1 stk. 75 mm kanon⁸⁰
- Ud over de tungere antiluftskytspecer blev der også fra sommeren 1915 fordelt særligt tilbyggede antiluftskytsaffutager til Sydfrontens rekylgeværer.⁸¹

⁷⁶ Housted (1980), p. 20.

⁷⁷ Housted (1980), p. 16; ifølge Clemmesen og Thorkilsen (2009), (p. 40, var der 1 stk. 47 mm kanon i luftaffutage og 2 stk. 75 mm kanoner i normal kystaffutage på Dragørfort.

⁷⁸ Clemmesen og Thorkilsen (2009), p. 40.

⁷⁹ Housted (1980), p. 27.

⁸⁰ Housted (1980), p. 29.

⁸¹ Clemmesen og Thorkilsen (2009), p. 8.

I alt rådede det nye luftforsvar omkring København over 48 antiluftskytsskanoner af varierende kaliber samt 198 automatvåben. Til at bemane det nyopstillede antiluftskyt blev der etableret et særligt luftværnskompagni tællende 600 mand, og der tilgik også frivillige fra Københavns Skytteforenings Rekylkorps. Den overordnede vurdering af luftforsvaret på Københavns Befæstning er således, at fjendtlige fly ikke kunne angribe København helt uden risiko.⁸²

I takt med at anlægsarbejdet på Sydamagerstillingen skred frem, blev man tvunget til at tage højde for de problemer, man havde forudset.

Den 19. januar 1916, hvor arbejdet i den nye stilling var kommet i gang, gjorde Sydfrontkommandoen, i en skrivelse til Overkommandoen, igen opmærksom på problemet med at bemane den nye front: "*Den Kyststrækning, mod hvilken der vil kunne føres Angreb, har fra Dragør over Aflandshage, Vest om Kongelunden til Vestkysten omtrent i højde med Nøragersminde en Længde af ca 13 k. Til eventuelt Forsvar af den Kyststrækning har Fronten nu 1 Bataillon Fodfolk (ca. 700 mand) (dvs. ikke en bataljons daværende fulde styrke på ca. 1.000 mand), ½ Eskadron Gardehusarer, 13' Fæstningskompagni, 4' Ingeniørkompagni og et Telegrafdetachment*".⁸³ Derudover fremgik det af mobiliseringsbestemmelserne, at der i tilfælde af mobilisering ville tilgå Sydfronten yderligere en bataljon til kyststillingen. Men da Fronten, som tidligere fremhævet, ikke ville kunne regne med, at sådanne styrker nåede frem til de indledende træfninger i tilfælde af et overraskelsesangreb på Amagers sydkyst, kunne disse supplerende styrker ikke regnes med i vurderingen af styrken af det stående beredskab i Sydfrontens nye kyststillinger. Man kunne kun regne med det ikke vagtgående personel fra den rådige bataljon. Fordeltes det rådige fodfolk jævnt langs den nu 13 kilometer lange front, endte man med en situation, hvor hver soldat skulle dække næsten 20 meter frontlinje. Det skal sættes op mod generalmajor Lembckes afvisning af stillingsmuligheden i april 1914, hvor man forudsatte at have rådighed over mere end den dobbelte styrke. Han havde advaret imod at overvurdere den støtte, som de permanente anlæg Dragørfort og Kongelundsbatteriet ville kunne give til kyststillingerne, og han havde vurderet i forlængelse deraf, at det ville kræve et minimum af seks bataljoner (hvis fuldt bemandede i omegnen af 6.000 mand) samt 4-6 batterier feltartilleri at holde kyststillingerne, indtil forstærkninger kunne nå frem fra København.⁸⁴

Til yderligere sammenligning vurderedes det i betænkningen forud for hærordningen i 1909, at det ville kræve en besætning af Københavns Befæstning på ikke mindre end to mand per meter, for at stillingerne var tilfredsstillende bemandede i krigstid.⁸⁵ Holdt op imod vurderingerne fra før krigsudbruddet, der

82 Ibid., Frantzen (2015), p. 26.

83 RA. Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-22, Skrivelse fra Sydfrontkommandoen til Overkommandoen af 19-1-1916.

84 RA. Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk A-16, Skrivelse fra Kommandanten i København til Den designerede Overgeneral af 30-4-1914.

85 Betænkning over Forslag til lov om Hærens Ordning m.fl. Lovforslag 1909, oversigt, p. 8.

ikke omfattede artilleristøtten fra de to ekstra batterier i Kongelunden, må det vurderes, at den enlige bataljon i realiteten ikke kunne gøre mere end at være en vagtstyrke, der udsendte patruljer og placerede poster i de nye stillinger.

Sydfrontkommandoens konklusion var derfor også meget klar. Man kunne ikke forsvare Sydamerger i sin helhed. Det anbefalede derfor igen, at dele af Sydfrontens styrke blev holdt i tilbagetrukne reserveområder sammen med frontens mobile artilleri, der skulle organiseres i to feltbatterier, hvert med fire 75 mm kanoner. Disse styrker skulle så kunne bringes hurtigt frem til indsats på det stykke af fronten, hvor fjenden så ud til at ville gå i land. Frontkommandoen bad om, at man hurtigt fik en bemyndigelse til at optræde sådan, så man kunne uddanne enhederne i fremgangsmåden. Det var specielt nødvendigt for feltartilleriet.

Fronten vurderede i øvrigt, at det på grund af Dragørforts ildkraft ville være mest sandsynligt, at en fjendtlig landsætning på Sydamerger blev foretaget via de sydvestlige og vestlige kyststrækninger, dvs. hvor fjenden var blevet landsat under frontøvelsen i december 1914. Det blev understreget, at det ved en landgang på Amagers vestkyst nord for Kongelunden ved ugunstige vejrforhold, herunder den hyppige tætte tåge, ikke ville være muligt at dække den udsatte kyststrækning med artilleriild fra hverken Kongelunds batteri eller de to nyetablerede supplerende artilleristillinger i Kongelundens vestkant.⁸⁶

Uanset hvilken løsning man valgte, kunne Hæren ikke ignorere de problemer, der var skabt af den alt for lille styrketildeling. Det blev specielt tilfældet under den spændte stemning i sommeren 1916, hvor hærledelsen blev akut nervøs for muligheden af en britisk operation ind i Østersøen, der ville udløse en tysk invasion, der også kunne iværksættes fra Køge Bugt.⁸⁷ I sidste ende kom angrebet ikke, men frygten affødte, at der i samme periode blev afsat en yderligere bataljon til de tyndt besatte stillinger på Sydfronten.⁸⁸

Fra 1916 stod det primære forsvar på Københavns Landbefæstnings Sydfront således langs Amagers sydkyst. Fra sødiget stod man forstærket med pigtrådspærringer og feltbefæstede artilleristillinger klar til at imødegå et fjendtligt landgangsforøg. Efter indskrænkningen af sikringsstyrken i eftersommer og efterår 1915 var mulighederne for at indlede neutralitetsforsvaret ved Sjællands kyst som forudset i hærordningen som beskrevet blevet undergravet. Hæren på Sjælland var bortset fra små vagtstyrker i havne og provinsgarnisonerne på øen blevet koncentreret om det nye, lidt fremskudte forsvar i Tunestillingen samt på Sydamerger, der begge skulle sikre, at hæren på trods af den fremskudte tyske tilstedeværelse i Køge Bugt havde mulighed for komme sikkert til Københavns Befæstning efter en mobilisering.⁸⁹

86 RA, Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-22, Skrivelse fra Sydfrontkommandoens til Overkommandoens af 19-1-1916.

87 Johansen (1946), p. 58.

88 Clemmesen (2010), p. 144.

89 Clemmesen, Michael Hesselholt, "Tunestillingen. Indenrigspolitisk middel og militær beskæftigelse", Buus, Henriette (red.), *Første Verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv* (Greve Museum 2010).

Fra den feltbefæstede Sydamergerstilling bag diget, der blev etableret i vinteren 1915-16. Til venstre en af vagthytterne. (Foto: Peter Thorning Christensens samling)

“Fægtningsinstruktion for Sydfronten”, det mislykkede forsøg på at få tungt kystskyts og nedbygningen af beredskabet

Tiden efter bevægelsen fra Tømmerupstillingen og ned til nye feltbefæstede stillinger i Sydamergerstillingen var rolig på Sydfronten. Den forberedelse af generalmajor Holms oprindeligt ønskede fremskudte linje, som fandt sted på Vest- og Nordfronten fra efteråret 1917, var irrelevant på Sydfronten.⁹⁰ Her kunne man ikke komme længere frem.

Det betød dog ikke, at man ikke igennem resten af 1916 og i foråret 1917 udviklede en form for løsning på det problem, som var skabt af den stadig utilstrækkelige tildeling af fodfolk til mobil kamp. Det højeste fodfolksniveau, man nåede op på, var de to bataljoner og et rekylgeværkompagni, der ved alarmering blev suppleret af det frivillige “Københavns Amts Skyttekorps”, der bestod af et cyklistkompagni med 24 rekylgeværer og 15 håndgranatkastere.

Den løsning, man valgte for selve kystforsvaret, var at kompensere med en forøget tildeling af materiel og at lade mandskabet fra frontens fæstningsartilleri, dvs. 4. Artilleribataillon, betjene våbnene. Man byggede “flankeringshuler” ind i siden af skanserne, som ikke kunne bekæmpes af landgangsstyrkens artilleriskibe. Her placerede man et stadig større antal projektører, rekylgeværer, 75 mm fæstningskanoner og 75 mm feltkanoner, hvor de sidste kunne trækkes ud og eventuelt støtte fodfolkets kamp. I alt skulle der i kyststillingerne placeres 64 rekylgeværer, hvor dog 12 skulle have pivot til skydning mod luftmål. Hertil kom

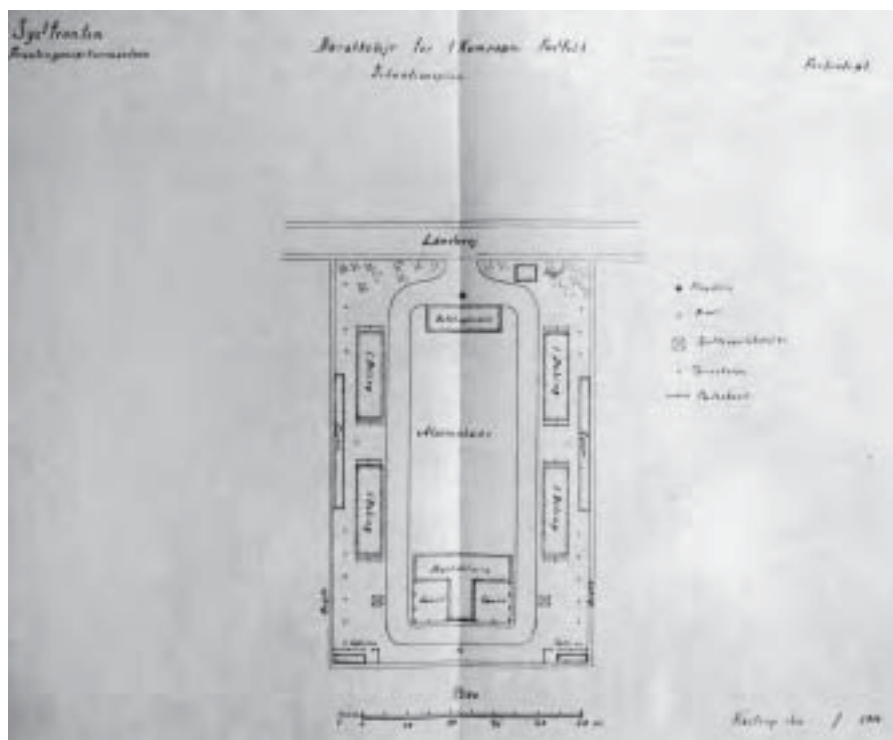
⁹⁰ Christensen, Jens Ole, m.fl., *Københavns Befæstning* (2012), pp. 259, 262.

Løsningen på den utilstrækkelige fodfolksstyrke blev at overlade hovedopgaven i selve kystforsvaret til frontens fæstningsartillerister. Her Schouboes forslag fra 1. maj 1916 til placeringen af de beredskabsleje, hvor de vagtfri dele af fodfolksbataljonen skulle placeres, indtil dens delinger blev kaldt frem til de truede skanser. (Kort: Rigsarkivet)

54 geværer til anden linjes skanser og batterier og på Kalveboddæmningen, hvoraf otte havde luftmålspivot. Derudover blev der bag kysten etableret stillinger for 4. Artilleribataillons mobile batterier, der i alt rådede over otte stk. 15 cm og 20 stk. 9 cm kanoner. Fra disse stillinger ville batterierne efter at have fået kanonerne frem kunne støtte kampen om kysten. De otte 75 mm feltkanoner, som Sydfronten også rådede over, skulle dog om natten være placeret i selve kystlinjen, klar til flankerende ild mod en landgangsstyrke. Muligheden for at kunne alarmere og oplyse et invasionssted blev i øvrigt øget ved placering af lyspistoler og lysraketter i skanser og batterier.⁹¹

91 RA, Frontkommandoen på Sydfronten, Indkomne skrivelser, Pk. 3, Hærens Tekniske Korps, K.1721 af 9-5-1916 til Fæstningsartilleriregimentet med bilag "REKYLGEVÆRER"; Arméartillerikommandoen, A.K.a. Nr. 61 af 6-6-1916 til Frontartillerikommandoen paa Sydfronten; Frontartillerikommandoen paa Sydfronten, Nr. 627 af 7-6-1916 til Arméartillerikommandoen,

Schouboes plan for en af de nye kompagnibarraklejer, hvor styrken skulle ligge i beredskab bag kysten. (Skitse: Rigsarkivet)

I de sidste 2½ krigsår fulgte mange mindre justeringer af de eksisterende anlæg samt vedvarende diskussioner omkring, hvordan man fortsat kunne forbedre dem. Det var diskussioner, der som oftest strandede på manglende ressourcer og forsvarsministerens afvisning af andet end vedligeholdelsesarbejder.

I foråret 1917 var Sydfrontskommandoen klar med sin plan for forsvaret af Amager: “Fægtningsinstruktionen for Sydfronten”. Instruktionen under kompagnichefsniveau blev af sikkerhedshensyn kun givet mundtligt. Den definerede frontens opgave som “at hindre Overrumpling af Amager med mindre Styrker”.

Arméartillerikommandoen, Fortroligt A.K.-o Nr. 315 af 24-6-1916 til Frontkommandoen paa Sydfronten; Kongelundbatteri, Fortroligt Nr. 26 af 26-6-1916 til Sydfronten; Overkommandoen, Fortroligt, F. 959 af 27-6-1916 til Sydfrontskommandoen; Arméartillerikommandoen, Fortroligt, A.K.-o Nr. 339 af 30-6-1916 til Frontkommando på Sydfronten; Frontingeniørkommandoen paa Sydfronten, No 286 af 8-8-1916 til Sydfrontskommandoen; Frontingeniørkommandoen paa Sydfronten, No 321 af 22-8-1916 til Sydfrontkommandoen; Arméartillerikommandoen, Fortroligt, A.K.-o Nr. 48 af 25-8-1916 til Frontkommandoen paa Sydfronten..

Man vurderede, at et overfald:

“... kan under den nuværende Situation tænkes udført ved at en større Mængde Lægtene, Pramme, Transportbåde og lignende Fartøjer en mørk Nat eller i Taage føres ind mod Amagers Kyster – fortrinsvis Syd- og Sydvestkysten – enten ved at passere over den tyske Spærring eller ved at passere vest om den danske Minespærring i Kjøgebugt.”

Det er af beskrivelsen klart, at man forudså, at landgangsstyrken ville blive samlet og afsluttende klargjort ved den tyske flådestyrke i Køge Bugt.

“De langs Kysten staaende Feltvagter og Poster modsætter sig ved alle Midler en fjendtlig Landgang. Tvinges de tilbage, bliver deres Opgave under Tilbagegangen at holde Føling med den ilandgaaende Fjende og at vedligeholde Forbindelsen til Naboledene ...

Det er Frontens Hensigt at hindre Fjenden i at gaa i Land, og hvis det ikke lykkes at hindre ham heri, at opholde ham saa sydligt som muligt for, naar Reserver fra Fæstningsbyen tilgaar, da at kaste ham i Søen igen ...

En Tilbagegang udover 2. Forsvarslinie maa ikke finde Sted.”

Instruktionen startede med at opregne de styrker, som Sydfrontens enheder selv rådede over.

Første Linje var opdelt i to afsnit: Kongelundsafsnit og Dragørafsnit. Det første var underopdelt i Skovdistrikt og Aflangshagedistrikt, og det andet i Trekrudttaarnsdistrikt og Dragørdistrikt. Kongelundsafsnittet blev direkte støttet af et “fjernbatteri” med fire 15 cm kanoner, Aflangshagebatteri med fire 9 cm kanoner og Engbatteri med fire 75 mm kanoner og en 90 cm projektør. Dragørafsnittet blev tilsvarende støttet af et fire kanoners 15 cm fjernbatteri, Vestre Krudttaarnsbatteri med fire 75 mm kanoner og Østre Krudttaarnsbatteri med fire 9 cm kanoner.

Også Anden Linje med Kalveboddistrikt, Skjelgaardsdistrikt og Maglebylille-distrikt havde tildelt rekylgeværer, artilleri og projektører.

Herefter fulgte beskrivelsen af bevæbningen af Søfrontens værker på øen i positiv omløbsretning (nogle blev tilføjet efter udgivelse af den oprindelige version af instruktionen, når de blev klar):

- Nordre Skovbatteri med to 21 cm kanoner, en 150 cm projektør og seks rekylgeværer på vej.
- Søndre Skovbatteri med fire 12 cm kanoner samt en 90 cm projektør.
- Kongelundbatteri med sine fire 28½ cm haubitser, to 75 mm kanoner i fast pivot, to 75 mm feltkanoner, to 47 mm kanoner i luftværnspivot, to 150 cm projektører samt 12 rekylgeværer.

- Længstehøjbatteri med to 120 mm kanoner, en 75 mm i luftværnspivot, en 90 cm projektør og to rekylgeværer.
- Vagthusbatteri med to 120 mm kanoner, en 75 mm i luftværnspivot, en 90 cm projektør og to rekylgeværer.
- Dragørfort med fire 35½ cm kanoner, fire 17 cm kanoner, fire 120 mm kanoner, to 75 kanoner, en 47 mm kanon i luftværnspivot, tre 150 cm projektører og 16 rekylgeværer.
- Kastrup Fort med fire 30½ cm kanoner, to 15 cm kanoner, to 75 mm kanoner, to 47 mm kanoner i luftværnspivot, to 90 cm projektører, to dobbeltløbede maskingeværer og 17 rekylgeværer.

Hertil kom de små fartøjer fra Den flydende defension i Køge Bugt og Drogden.⁹²

I sensommeren 1917 blev den tidligere diskussion genoplivet om en ny, meget stærk artilleristilling på Sydamerger, der effektivt skulle kunne bekæmpe fjendtlige pansrede artilleriskibe. Man havde tidligere i sagens forløb, fra Overkommandoens side, den 3. januar 1917 søgt om at få stillet 11 millioner kroner til rådighed til indkøb af moderne svært panserbrydende skyts samt ammunition fra Bethlehem Steel Factory i USA. Tilbuddet var et resultat af generalstabschefen, generalmajor Palle Berthelsens, direkte kontakt i efteråret 1916 til den britiske gesandt for at få hjælp. På trods af den britiske gesandts skepsis var fabrikken åbenbart blevet orienteret om det danske ønske og havde i december 1916 sendt et tilbud om at levere seks stk. 35 cm slagskibskanoner.⁹³ Men i juni samme år kom så den endelige og forventelige beslutning fra politisk side om, at en sådan anskaffelse ikke kunne komme på tale.

På trods af tidligere tiders understregning af, at det ikke var en holdbar løsning at inddrage skyts fra andre dele af befæstningen og flytte det til nye stillinger på Sydamerger, så var det lige præcis dette, der nu på ny blev foreslået i august 1917. Det, der var sket, var imidlertid, at Hærens Tekniske Korps nu forklarede, at man ville være i stand til, forholdsvis billigt, at justere 24 cm-kanoners affugter og dermed øge dets maksimale skudafstand fra de nuværende 12.700 meter til 16.500 meter, samtidig med at man også ville kunne øge skudhastigheden. Korpset ville dog komme til også at skulle bruge midler på at omdanne de eksisterende ammunitionsbeholdninger, idet det vurderedes, at de i deres nuværende form ikke ville have nogen nævneværdig effekt imod større moderne flådefartøjer. Overkommandoen var på det nye grundlag af den holdning, at de pågældende kanoner, der var at finde på henholdsvis Mellemførtet og Trekrøner, ville gøre større nytte installeret i nye stillinger på Amagers sydkyst. Man orienterede derfor den 8. november 1917 Krigsministeriet om, at Overkommandoen havde

⁹² RA, Frontkommandoen på Sydfronten, Fortroligt Arkiv, Pk. 30, Fægtningsinstruktion for Sydfronten, Fortroligt, April 1917, Th. Hammelev.

⁹³ Clemmesen (2010), p. 165.

Nogle af de 35 cm (14 tommers) kanoner, som Berthelsen have søgt at få, men som Munch naturligvis afviste. Billedet er fra Bethlehem Steels produktion af slagsskibstårne. (Foto: <https://i.redd.it/>)

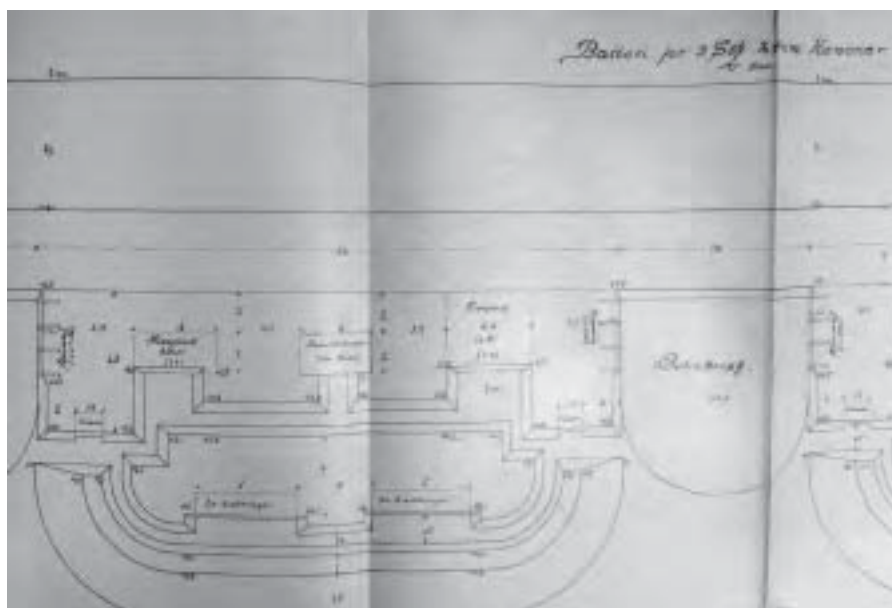
pålagt Arméingeniørkommandoen at udarbejde et forslag til opførelsen af et nyt batteri på Sydamer (ud over de tre allerede eksisterende i området). Det skulle huse tre 24-centimeter kanoner hentet fra Mellempfortet og Trekrone.⁹⁴ Sagen blev imidlertid hurtigt lukket ned, da Krigsministeriet i slutningen af december 1917 meddelte, at der, på trods af, at det var en markant anden prisklasse end de oprindeligt ansøgte 11 millioner, ikke kunne blive tildelt de 296.000 kroner, projektet var vurderet til at koste. Overkommandoen forsøgte at presse på og forklare, hvor presserende problemet i Køge Bugt var, og at det relativt let kunne løses med omdannelsen af det eksisterende skyts fra Søfronten.⁹⁵ Planerne omkring et nyt artillerianlæg blev aldrig ført ud i livet, og korrespondancen derom ophørte efter februar 1918.

En af de ændringer, også Sydfronten måtte forholde sig til, var en ny markant reduktion af sikringsstyrken i området. På trods af at vi nu ved, at krigen var på vej ind i sit sidste år, så det ikke nødvendigvis sådan ud i begyndelsen af 1918. Regeringen havde til stadighed haft til mål at reducere sikringsstyrken, og under de tyske offensiver i forår og sommer 1918 var det naturligt for den radikale regering at reducere yderligere,⁹⁶ og da man var i en situation, hvor befolkningen var krigstræt og økonomien under pres, ydede den borgerlige opposition ikke modstand. Den 22. juni 1918 meddelte Krigsministeriet Overkommandoen, at man efterlyste ideer til, hvordan man kunne skære i udgifterne, idet den eksisterende situation ikke blev anset som værende holdbar, i tilfælde af at krigen i Europa

94 RA. Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pk. 16, Skrivelse fra Overkommandoen til Krigsministeriet af 8-11-1917.

95 Ibid., Skrivelse fra Overkommandoen til Krigsministeriet af 11-2-1918.

96 For udviklingen i foråret 1918 se: Clemmesen (2018), pp. 247-262,

Del af Schouboes konstruktionstegning for det ønskede 24-cm batteri, som forsvarsministeren også forkastede på trods af den beskedne omkostning. (Skitse: Rigsarkivet).

skulle trække yderligere i langdrag. Udgifterne skulle reduceres, men samtidig med at man fortsat løste følgende højt prioriterede opgaver:

- *“Bevogtning af Landgrænsen og af de mere betydningsfulde havneanlæg m.m.*
- *Bevogtning ved Knudshoved og Halskov paa lignende Vis som hidtil.*
- *Fornødent Beredskab ved Københavns Søbefæstning, herunder Fløjfortene.*
- *Bevogtning af de permanente Fæstningsanlæg og feltfortifikatoriske Anlæg m.v.”*⁹⁷

En væsentlig detalje i denne skrivelse var, at der ikke omtaltes “bemanning” af de feltbefæstede stillinger som dem på Amager, men kun om “bevogtning” deraf. Man var fra Krigsministeriets side interesseret i at reducere styrken, der gjorde tjeneste i forsvarsværkerne omkring København, og søge en *“Begrænsning af Udgifterne og en Lettelse af de personlige Byrder.”*⁹⁸ Samtidig ville man fjerne evnen til at yde andet end den kun symbolske og markerende modstand, som forsvarsministeren i mere end ti år havde argumenteret for, var den eneste internationale forpligtelse, Danmark havde som neutral stat.

Udgifter til unødvendig bemanning skulle med andre ord nedjusteres. Resulta-

97 RA. Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen. Pk. 19, Skrivelse fra Krigsministeriet til Overkommandoen af 22-6-1918.

98 Ibid.

tet af bestræbelserne på at reducere omkostningerne ved opretholdelsen af fæstningsværkerne kom i september, hvor Sydfronten fik besked om, at sikringsstyrken på Amager blev noget nær halveret og fra den 16. september 1918 kun talte en enkelt bataljon samt et rekylgeværkompagni.⁹⁹ Resultatet blev ifølge Sydfronten selv, at der fremover kun var mandskab til permanent at bemande selve batterierne, og man måtte nøjes med at have fem vagthold af to mand ad gangen til at afpatruljere de mellemliggende skyttegravs- og pigtrådsstillinger. Dvs. ti mand ad gangen til at afpatruljere de godt 13 kilometer mellem skanserne.

Reduktionen var den sidste væsentlige ting, der satte sig spor i det behandlede kildemateriale, og Sydfronten stod nu tilbage i høj grad affolket og uden styrker i de feltbefæstede stillinger mellem batterierne. Få måneder efter forstummede kanonerne Europa over, Første Verdenskrig sluttede og Sydfrontens feltbefæstede stillinger blev i al hast fjernet.

Konklusion

Sydfronten på Københavns Befæstning var fra før starten af byggeriet et bevidst lavt prioriteret område, og sådan forblev situationen til dens feltbefæstninger blev sløjdet ved krigens afslutning. Kun de værker, der indgik i Søfronten, havde reelt hærledelsens interesse.

Derfor forblev fronten et svagt led i befæstningen. De permanente fæstningsværker på Sydfronten var begrænset til Christianhavns Vold, hvor skytset var forældet og styrketildelingen helt utilstrækkelig. Det danske forsvar i og omkring København var forældet allerede ved krigsudbruddet, og regeringen var kun villig til at tillade forbedrende skridt, når den indenrigspolitiske situation gjorde det nødvendigt at gøre noget for at tilfredsstille de borgerlige oppositionspartier bag forsvarslovene.

Da krigen mellem Europas stormagter brød ud, fik den danske hær travlt med at etablere de feltbefæstninger til supplement for de permanente værker, der skulle i brug, når tyskerne – som man ventede – ville lande ved København for at tvinge Danmark til at vælge side. Tyskerne kom ikke, og i foråret 1915 var felthæren så øvet, at den halvdel, der knyttede sig til fæstningen, blev rykket frem til passet mellem Roskilde Fjord og Køge Bugt, så man havde sikker forbindelse med den anden halvdel fra regimenterne i den sjællandske provins, der indledningsvis som forudset i hærloven skulle sikre havne og kyster mod neutralitetskrænkelser. Samtidig blev det set som realistisk at overveje en fremrykning til kysten på Sydamerica.

Med de betydelige reduktioner af sikringsstyrken i anden halvdel af 1915 blev denne udvikling delvist afbrudt, og næsten hele den efterladte sikringsstyrke på Sjælland måtte indsættes i feltbefæstningsarbejder i Tunestillingen og på Syd-

⁹⁹ RA. Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pk. A-28, Skrivelse fra Frontkommandoen paa Sydfronten af 17-9-1918.

amager og fra forår-sommer 1916 i sikring af kyster og arbejder i de to stillinger mod den kuplandgangs- og bombardementstrussel, man nu opfattede, at tyskerne etablerede i Køge Bugt.

Den danske regering opfattede først truslen om en inddragelse i krigen som akut fra vinteren 1916-17, hvor man fik viden om, at Tyskland indledte krigsforberedelser mod Danmark. Regeringens reaktion blev en afvisning af alle ekstra danske forsvarsforberedelser og materielanskaffelser, der kunne forbedre hærens evne for at gennemføre det forsvar mod en tysk indrykning, som skulle undgås. Det forhold at Venstre og De Konservative var blevet inddraget i regeringsansvaret i efteråret 1916, betød sammen med den stadig større folkelige og politiske beredskabstræthed, at der ikke længere var opposition til regeringens politik, som der havde været i sommer-efterår 1915, og som havde ført til anlæg af de nye feltbefæstede stillinger og materielanskaffelser.

Derefter øgedes presset fra regeringens side for at opnå yderligere reduktion af sikringsstyrken, og efter forårskrisen i forhold til Tyskland i 1918 blev styrken reduceret til et så lavt niveau, at den ikke kunne andet end at gennemføre en minimal bevogtning af feltbefæstningerne. Dette blev som nævnt også tilfældet på Sydfronten.

Kilder og Litteratur

Kildemateriale fra Rigsarkivet

Det anvendte kildemateriale til undersøgelsen af Sydfronten på Amager under Første Verdenskrig har fokuseret på Rigsarkivets samling af militær korrespondance fra perioden. Følgende arkivkasser er blevet anvendt:

- Arméoverkommandoen, Arméingeniørkommandoen, Pakkerne 1, 9, 16, 19 og 20
- Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Fæstningssektion, Pakkerne A-16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26 og 28
- Trykt kildemateriale
- Bahnson, Jesper Jespersen, *Forsvarsbetragtninger* (Særtryk af "Vort Land" – Brdr. Hornums Bogtrykkeri, København 1908)
- Bahnson, Jesper Jespersen, *Forsvarsvæsenets udvikling i den sidste menneskealder* (Vilhelm Trydes Forlag, København 1896)
- Betænkning over Forslag til lov om Hærens Ordning m.fl. Lovforslag , oversigt* (København 1909)
- Forsvarskommissionen af 1902, *Oplysninger om Danmarks nuværende militære Stilling, Beretning, afgiven i Henhold til Kommissionslovens § 2a, til Regering og Rigsdag*, Bind II (Den offentlige Del.) (København 1908)
- Grønvold, L.A., *Forsvarsbogen*. Anden reviderede udgave trykt som manuskript (Kristian Eriksens Bogtrykkeri 1912)
- Lærebog om Fæstningsanlæggene i Danmark 1911* (Forlaget Zac, København 1969)

Litteratur

- Andersen, O., *Landbefæstningen* (Forlaget SIXTUS, København 1978)
- Becker-Larsen, Klavs – Tunestillingen – Feltbefæstningen fra Roskilde Fjord til Køge Bugt (Roskilde Museums Forlag 1986)
- Buus, Henriette (red.), *Første Verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv* (Greve Museum 2010)
- Christensen, Jens Ole og Martin Jespersen (red.), *Københavns Befæstning. Til Fædrelandets Forsvar* (Gads Forlag, København 2012)
- Christensen, Peter Thorning, "Københavns sø- og landbefæstnings historie efter 1858", *Kongens og Folkets København* (Københavns Universitet 1996)
- Clemmesen, Michael Hesselholt, (red.), *Nedslidningen. Udvalgte kildeklip om danskerne og deres neutralitetsforsvar under 1. Verdenskrig* (København 2007)
- Clemmesen, Michael H., *The Danish Armed Forces 1909-1918, Between politicians and strategic reality* (Royal Danish Defence College, Copenhagen 2007)
- Clemmesen, Michael H., *Den lange vej mod 9. april, Historien om de fyrre år før den tyske operation mod Norge og Danmark i 1940* (Syddansk Universitetsforlag, Odense 2010)
- Clemmesen, Michael Hesselholt, "Tunestillingen. Indenrigspolitisk middel og militær beskæftigelse", Buus, Henriette (red.), *Første Verdenskrig ved Tunestillingen. Forsvarsvilje og hverdagsliv* (Greve Museum 2010)
- Clemmesen, Michael H., *Det lille land før den store krig – De danske farvande, stormagtsstrategier, efterretninger og forsvarsforberedelser omkring kriserne 1911-13* (Syddansk Universitetsforlag, Odense 2012)
- Clemmesen, Michael H. & Thorkilsen, Anders Osvald, *Mod fornyelsen af Københavns forsvar 1915-18* (Statens Forsvarshistoriske Museum, København 2009)
- Clemmesen, Michael H., "Dansk neutralitetshævdelse 1914-18: Om at lære tilpasning og tage konsekvensen", Clemmesen, Michael H. (red.), *Om læring og indsigt fra krig, Bind I. Isted 1850 til Musa Qala 2006* (Syddansk Universitetsforlag, Odense 2018)
- Frantzen, Ole L., "Københavns kanonluftforsvar 1915-1962", *Krigshistorisk tidsskrift* årg. 51, nr. 3, 2015
- Frantzen, Ole L. & Jespersen, Knud J. V. (red.), *Danmarks krigshistorie* (Gads Forlag, København 2010)
- Housted, Erik, *Befæstningsanlæg i Dragør kommune* (Udgivet af Arbejdsgruppen til bevaring af Københavns Befæstning 1980)
- Hvidt, A.N., *Københavns befæstning 1886-1962*, Særtryk af "Historiske Meddelelser om København" – Årbog 1864.
- Johansen, Jens, "De militære, strategiske Overvejelser angaaende Danmarks Forsvar i Tiden 1864-1922", *Det krigsvidenskabelige Selskab 1871-1946* (København 1946)
- Klint, Helge, *Den danske hær, bind 5, 1902 – 1918, sikringsstyrken* (Forlaget Sixtus, København 1978)
- Stone, David, *The Kaisers Army. The German Army in World War I* (Conway Publishers, Bloomsbury 2015)
- Strachan, Hew, *Første Verdenskrig* (Informations Forlag, København 2014)
- Sørensen, Nils Arne, *Den Store Krig, Europæernes Første Verdenskrig* (Gads Forlag, København 2005)
- Thorkilsen, Anders Osvald, *Hullet i Nordfronten* (Upubliceret universitetsspeciale Københavns Universitet 2009)
- Wieth-Knudsen og Dietrich Anselmo, "Det sidste halve aarhundredes permanente befæstning", *Tidsskrift for Ingeniørofficerer* 1939
- Wismann, Tom, *Dragørfort 1914-2014, Fra lukket militært anlæg til enestående rekreativt område* (Steel & Stone Publishing 2014)

Summary

During the last decades of the 19th Century the Danish initiated a large program of construction in the attempt to create a fortified line surrounding Copenhagen. It was a massive undertaking, but the Southern Front of Copenhagen Fortress was given a low priority throughout the period, and when the construction ended in 1894, the southern Island of Amager was left unprotected.

Immediately after the outbreak of The First World War primitive field fortified positions were established from coast to coast across Amager in an attempt to close the defensive circle around Copenhagen. Private property was used on a large scale as soldiers dug trenches, erected barbed wire obstacles and built artillery positions. The Danish army expected an attack on Denmark in the immediate aftermath of an outbreak of war. It never came and the Danish military had to settle in for a long wait.

Learning from Western Front experience and under pressure from the reductions of the Neutrality Guard force of the army, a new phase of field fortification work was started in autumn 1915 and continued the next 1½ years. On Amager this led to the construction of both coastal artillery works and small infantry redoubts on the south and southwest coasts of the island. The presence of a significant German naval squadron with transport barges to Koege Bight south of the island in spring 1916 led to a continued effort to improve the defence by adding forces and weapons, and by spring 1917 the preparations were capped with a formal island defence plan.